Eriks-visan Ett fornsvenskt qväde, behandlat i språkligt avseende

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk från Harvard University har digitaliserats i februari 2008 av Google och anpassats för Projekt Runeberg i april 2013 av Ralph E.

ERIKS-VISAN.

ETT FORNSVENSKT QVÄDE,

BEHANDLADT I SPRÅKLIGT AFSEENDE

AF

CARL SAVE

Ph. Mag.

STOCKHOLM, 1849.

P. A. NORSTEDT & SÖNER, Kongl. Boktryckare./<r

^ /rr*.1 Sverige, som af de trenne Skandinaviska hufvudlanden kanske har minst qvar af fornminnen i skrift, bör man med så mycket större sorgfällighet uppsöka och från förgängelse bevara det lilla, som kan finnas. Tiden är ock nu sådan, att han uppmanar till studerande af och kärleksfull vördnad för det uråldriga och ursprungliga hos hvarje folk. I det gamla Sverige hafva ock lärde i förra tider med lika stor ifver som framgång vinnlagt sig om dylika forskningar i såväl landets fornhäfder som språk. Häfdeforskningen har äfven allt intill närvarande tid utgjort en af den Svenska vetenskapens glanspunkter; den Nordiska språkforskningen har deremot under den sednare tiden icke haft att glädja sig åt så många idkare, förr än just nu på de sista åren, då genom några nitiske mäns förtjenstfulla bemödanden det Svenska Fornskrift-Sällskapet blifvit bildadt i Stockholm och med rastlös verksamhet börjat utgifva sina Samlingar, hvaraf intill nu 3:ne delar i 9 häften, inom fyra år, utkommit, och hvarigenom en mängd förut outgifna, särdeles i språkligt afseende vigtiga handskrifter blifvit för forskaren åtkomliga och bevarade för efterverlden. Skulle man våga ställa en önskan till de män, som visserligen i alla fall på sina arbeten icke sparat någon möda, så vore det att för framtiden de texten åtföljande ordalistorna blefve något fullständigare behandlade. Men äfven om en kanske ändå alltför mycket upptagen tid icke skulle tillåta detta, så är språkvännens erkänsla i alla fall icke mindre varm för hvad som redan åstadkommits.

Det är för att i någon ringa mon bidraga till den Svenska språkforskningens fromma, som jag här gjortett försök att behandla ett fornsvenskt qväde, den så kallade Eriks-Fisan; således närmast med afseende på språket, h vartill jag också nödgats att förnämligast hålla mig i anseende till rummets inskränkthet. Att betrakta visan från historisk syupunkt måste således uppskjutas till den kommande tiden, i fall lägenhet dertill kommer att gifvas.

Det gamla qvädets innehåll är i korthet följande: Erik den förste var konung, eller Erik var den förste konung (visans tolkare äro oense om, hvilkendera af dessa tydningar är den rätta)» i Götalanden; han var en bragdrik och

hugstor man i krigets och fredens idrotter. Han tålde icke de vrångsinnte, men älskade de vise, och derför varder han beständigt fräjdad. Ett an« nat land fanns någorstädes söderut med namnet Va;tala eller Vaetal, liva rest ingen ännu odlade jorden; dit sände k. Erik en flock Götar, likväl utan att gifva dem någon särskild konung. Uti Eriks rike funnos ock månge lagbrytare och desse dref han ut till det nya landet. Sålunda sände han dem till Söderlandet, hvilket de först började uppodla och bebygga, och tillika med dem en klok man, som skulle upprätthålla lag och rätt bland befolkningen. Så lefde desse nu en lång tid under höf-dingars välde, till dess Göta-konungen Humle, satte sin son Dan till konung öfver dem. Denne var lik sin fader och lärde sig snart hans egenskaper, och efter honom fick Danmark sitt namn. Då det nya landet likväl var litet, så måste nybyggarne städse stå i beroende af moderlandet och tordes intet företaga på egen hand. Der-före bör också Dana-konungen väl betänka, om det icke, med evigt bestående rätt och på goda skäl, är Danernes plikt att städse gälda skatt åt Göta-konungen. — Det vill nästan synas som om visan af ålder skulle hafva slutat med 9:de strofen, samt att den 10:de först sednare i Svenskt interesse blifvit tillagd, sedan striden mellan Daner (Danskar) och Götar (? Sveo-Götar, Svenskar) omöfverväldet i Norden uppkommit, för att hos de förre riktigt inprägla det förhållande af underdånighet, hvaruti de böra stå till de sednare. Det misstänkta ordet ”plicht” och förändringen från ”Vätalum” till ”Danamull” i om-qvädet, synas också hänvisa på något främmande och yngre.

Eriks-Visan har haft det egna ödet att först blifva bekantgjord i Latinsk öfversättning, samt att det Svenska originalet först omkring två tredjedels århundrade der-efter såg ljuset« Den siste katholske erkebiskopen i Sverige, den lärde Johannes Magnus, var den, som först utgaf qvädet på Latin i prydlig sapphisk och ado-nisk vers uti sin Historia de omnibus Gotkorum Sveonum-<fue Regibus, hvilken historia af den biltoge författaren fulländades redan år 1540, men likväl icke utkom förr, än 10 år efter hans död, 1554 i Rom. Eriks-Visan återfinnes der på ss. 27, 28 och det säges uttryckeligen, att till grund för öfversättningen ligger en svensk sång, som på den tiden var allkänd i hela Sverige *).

Den svenska urskrift af Eriks-Visan, som vi nu be-sitte, står ut t läsa uti /o. Magni Swea ock Götka Crö-niha — — vthtälhat aff Erico Sch rodero; Stockh. 1620, ss. 9, 10. Näst framför Er.-Vi'san, ss. 8, 9, har Joh. Magni latinska öfversättning oförändrad blifvit af-tryckt, hvarvid likväl den åttonde strofen blifvit öfver-hoppad, så att stroferna tillsammans blott äro nio; men såväl i den ursprungliga Latinska som i Schroderi Svenska qväde äro stroferna eljest tio till antalet och hvarandra motsvariga. Anställer man en jetnförelse mellan

*) Anf. st. s. 26: ”Circamferuntur in tota patria ante publicum omnium conspectum carmina patrio sermone de ejus (sc. Erici Regis) gestis ab antiquissimo aeuo aed i ta, in qui-bus praeter caetera multa, sequentium versuum sensus habetur.” Af orden prceter ccetera multa vill det synas, som om han skulle haft för sig en hel, kanske vidlyftig, Svensk rimmad krönika!den Latinska Eriks-Visan och den Svenska, så blifver det äfven genast tydligt, att den förra är en öfversättning af den sednare och icke tvärtom. Den Latinske tolkaren tyckes nämligen af de kortradiga klassiska versstroferna, inom hvilka han skulle inpressa lika många Svenska med vida längre rader, blifvit nödgad att här och der göra åtskilliga uteslutningar; så är t. ex. den troligen förderf-vade 4:de raden i 2:dra str. ”Twi mun han uk frägderu ni uta” alldeles förbigången. Likaledes finnes icke om-qvädet någorstädes återgifvet, förmodligen emedan slika periodiska omtagningar voro alldeles oklassiska. Med ett ord: öfversättningen kan åtminstone sägas vara ganska fri, samt så obestämd och sväfvande, att man nästan alltid blifver utan all afgörande upplysning just på de ställen, der man, i anseende till dunkelheter i det Svenska originalet, mest vore i behof deraf. En annan fråga blifver om öfversättaren huft för sig en något olika redaktion af originalet, eller om han just haft det samma, som Schroderus upptager. Detta blir naturligtvis nu omöjligt att afgöra; men troligen har det sednare varit fallet, ty olikheterna äro i alla fall icke större, än att de kunna förklaras af ofvan uppgifne grunder. Emellertid kan det icke vara nödvändigt att hår upptaga ett ändock alltför knappt utrymme med aftryckande af den Latinska tolkningen, hvilken enhvar kan uppsöka på det angifna stället i Joh. Magni Historia.

Men det (innes ännu tvänne andra, ehuru fragmentariska, yngre uppteckningar på Svenska af Eriks-Visan. Den första är af Ol. Verelius införd i hans noter till Hervarar Saga, Upsala 1672, ss. 112, 113; men här finnes endast trenne af Sch roderi tio strofer, näml. den l:sta, 4:de och 6:te. Han säger sig kanna flere di t hörande , 'alibi

commodius exponenda,” men upptog endast dem, som angingo Fiternas öfverflyttning till FitasleU De anförda stroferna äro i' allt nästan de samma som Schroderi; likväl förekomma smärre olikheter, som göradet osäkert, huruvida icke Verelius skulle kunna haft tillgång till en då ännu qvarvarande handskrifven, något skiljaktig, uppteckning af originalet. Besynnerligt, nästan otroligt, måste det i alla fall synas, att denne nitiske forskare icke skulle hafva kännt Schroderi tryckta text: men han nämner intet derom och olikheterna finnas. Troligen har han, jemte Schroderi text, egt tillgång till en äldre handskrift, hvilken han föredragit att följa. Det är nämligen icke troligt, att han egenmäktigt skulle hafva gjort några förändringar i sjelfva meningen, ehuru vissa Islandismer i språkformen kunna hafva härflutit ifrån hans lärda hand.

Den andra yngre uppteckningen finnes införd i Scriptores Rerutn Svecicar., 1. 1, s. 240, och är hemtad från en af Joh. Hadorph år 1690 färdig-redigerad upplaga af Den gamla Svenska prosaiska Krönikan, hvilken likväl aldrig hann utkomma. Detta fragment utgö-res likväl icke af mer än två strofer (Schroderi l:sta och 4:de), hvilka, några små bokstafs-olikheter afräknade, äfven nära nog öfverensstämma med Schroderi text. Det märkvärdigaste med denna uppteckning är likväl, att Hadorph säger att denna visa ännu på hans tid (omkring år 1690) var bekant och söngs af allmogen i Vester-

götland och Dalsland (”Hadorphius adfert cantile-

nam, quam adhuc in Vestrogothia et Dalia plebeii h om i nes c an un t,” Script. Rer. Svec. anf. st.); således hade af detta märkeliga fornqväde, som ännu fanns hand-skrifvet och upptecknades af Joh. Magnus före 1526 och derefter af Schroderus 1620, ja, ännu 1672 af Verelius, tillika bibehållit sig ett par verser i folkets mun såsom folkvisa ända till år 1690; — ett slående bevis på folkminnets trohet i fordna tider!

Denna visa förtjenar också verkeligen namnet fornqväde. Ty ej allenast Joh. Magni vittnesbörd, att dessa sånger voro ”ab antiquissimo seuo sedita”, och Verelii, som kallar dem ”carmina vetusta”, bevisar deras högaålder; utan den Mindre och äldsta Rimkrönikans beskrif-iiing på den samme kon. Erik kan icke vara något annat, än ett kort sammandrag af just denna vår Eriks-Visa, eller åtminstone äro de bägge hemtade från samma uråldriga källa. Den Mindre Rimkrönikans ord (/fc-dorphs upplaga, Stockh. 1674; s. 2) äro dessa: .

Honung Erlck.

Jagh war förste Konung i Giöthaland redh *),

Ta bodde ingen i Skane eller Wetalaheedh,

Jagh lot them först byggia och vptaga,

Ty bör them skatta Göthom alle daga:

The Öya hette tha Wetalaheyde **) alla

Som nu man Siäland, Möön, Fiwn***), Laland och

Falster kalla,

_ __ _____ __________ __________ _____ty

Visans språk bör således vara ganska ålderdomligt» och det är så också, ehuru det är naturligt, att en sång, som kanske under århundraden endast lefvat på folkets läppar, till någon del måste hafva undergått förändringar allt efter som folkets eget tungomål förlorade i fornskap. Tiden, när visan först upptecknades i skrift, blifver naturligtvis nu alldeles omöjlig att bestämma. Men vissa inre bevis tyckas dock gifva vid handen, att

detta allra först skett med runor. Bland dessa, visser-

ligen svaga, kännetecken skulle kunna nämnas, den ofta förekommande stafningen med vokalerna i och u, der man skulle vänta sig finna e och o, t. ex. 7/t, partik.,

sedan en, e n n; med fur, sedan med h er, metr; uk>

rnunif plughin, sedan ok, uionde, ploghin el. plo-ghen; samt vidare de ofta förekommande enkla konsonanterna,

der man skulle väntat dubbla, t. ex. quit, snielt> fultaka i st. f. quitt, sniellt, fulltak a, m. m. Mycket tyckes dock derjemte tala häremot; men man far väl äfven skrifva något på sednare afskrifvares räkning. För

*) Isl. réB, impf., rådde. **) Isl. heiSi, heifrr, fem., hed.

***) Fjun, Isl. Fiön, Fyn.denna sinnrika förmodan» liksom för flere andra värdefulla upplysningar, har jag att tacka Hr Geo. Stephens, denne genom sina omfattande och lyckliga forskningar, särdeles i Nordens fornspråk och fornseder, af Sveriges litteratur så högt förtjente Engelsman. Stephens är också den, som allra först ledt min tanke på detta urgamla Svenska qväde, och som uppmuntrat mig att behandla det i språkligt hänseende. Han antager, att Eriks~Visan under sin närvarande form är upptecknad åtminstone i trettonde århundradet, men såsom troligen sammansatt långt förut, och det på grund af ännu äldre traditioner; — ett omdöme, som jag fullkomligt, delar.

Vid närvarande försök till den stundom rätt mycket förderfvade textens återställelse, har afseende så mycket som möjligt blifvit fastad t på ofvannämnda omständigheter, och det har gjorts till en sträng regel, att icke utom i högsta nödfall företaga någon mera ingripande förändring med något af originalets ord, och läsaren finner i sådana fall skälen dertill framlagda uti de åtföljande anmärkningarna.

För att sätta läsaren i tillfälle att med sin uppmärksamhet allt igenom kunna följa sättet, på hvilket tolknings-försöket blifvit verkstäldt, har arbetet blifvit anordnadt sålunda:

1) Ett ordagrannt aftryck af Schroderi text till Enks-Visan;

2) Försök till denna tfexts återställelse;

3) Svensk ofversättning i originalets versslag, så trogen som möjligt, men dock med smärre omställningar eller af-vikelser, när rim eller versfall gjort det oundvikligt och

4) Anmärkningar, i hvilka redogöras för nästan hvarje ord, hvarvid synonymer från skilda språk upptagas, samt annat, som kan lända till bestyrkande af den i hvarje fall antagna åsigten.

*) Anmärkas bör dock, att rimmen ej blifvit behandlade med större stränghet än i originalet.Efter Er. Schroderi text uti hans of ver sättning af Joh. Magni Swea och Götha Crönika; FoL; Stockholm 1620y ss. g och 10.

I. In Eiriker fyrsti K un unge war

I Göthalandinu widhu I bragd uk i bughi sniäller mar/

I Wighi swa uk i fridhi*

Han war uk er fyrsl vthi Yätalum ärdi.

II. Rangum uk ylrum war han läid/

Täim gat han uk aldrighi liuta/

In spakum uk siäwum aldrigh wreid.

Twi mun han uk frägderu niuta Han war uk er Fyrsl uti Wätalum ärdi.

III. Medhir Laghum' styrdin Rikiena sitt/

Sakläusir turfdi äigh qwidha/

Tan gärdi han kärum frälst uk quit/

In rangä gatu äigh bijdha.

Han war uk er Fyrst vthi Wätalum ärdi.

IV. Åigh war vthi Wätalum nåkorn til

Er plughin mundi ta wända:

Götana ginstan Eiriker mild

Togh vthan Kununge vthsandir.

Han war uk er Fyrst vthi Wätalum ärdi.

V. I Rijkino Eirikz margher war

Er diäriTdise Laghum äigh säta/

Twi han uk therfiri ahugha bar/

Tan muni han tingat utälta.

Han war uk er Fyrst vthi Wätalum ärdi.VI. Swa sendi han teim i Sudhur land/

Er fyrst thäir byriadha bua/

Vk medhir the mäghin sniällan en man Er teim skulli halda i rua.

Han war uk er Fyrst vthi Wätalum ärdi.

VII Täir waru teir vndi Haffdingia wald I marghum wettrum vtändis/

Thes Huhilin hin ille uk umilde kall Teim Dan til Kununge sändir.

Han war uk er Fyrst uthi Wätalum ärdi.

VIII. Daner Fädurin allune lijk

Hans dugd han snielt muni nimma/ Åtåf hans namni Danamark fick Frägd. swa uk orhåfwa sinnar.

Han war uk er Fyrst uti Wätalum ärdi.

IX. Täir gatu togh äigh wära frij Ä skatta Götha mannum/

Äigh ädha turdu täir skiffta wigh/

Twi teim war litit åff Landum.

Han war uk er Fyrst uti Wätalum ärdi.

X. Twi hugsi nu Dana Kunugi wäl

Om thät mun plicht Dana wära/

Med her äwughum rätt uk fultaka skäl Götha Kunungi skatt äghä g ära.

Han war uk er Fyrst uthi Danamull ärdi.Forsok till textens återstallelsej ungefärligen efter den Svenska språkform, som legat mellan de äldsta Runste-narnes och Vestgota-Lagens språk.

I. En Eiriker fyrsti k un unger var

I G^ta-landinu vi|>u;

I bragj) uk i hughi sniaJler majir,

I viglii sva uk i frij)i.

Han var uk er fyrst uti Vaetalum aerj>i.

II. Vrangum uk illum var han lei|>

peim gat han uk aldrighi liuta;

En spakum uk siaefum aldrigh vreij), mun han uk fraegjiar ae niuta.

Han var uk er fyrst uti Vaetalum aerjn.

IIL Mej>er laghum styrj)i’n rikinu sit,

Sa klöser J>urfJ)i eigh quijia; pan gaerjii han kaerum fraelst uk quit,

En vrangir gatu eigh bi|>a.

Han var uk er fyrst uti Vaetalum aer|>i.

IV. Eigh var uti Vaetalum nakur til Er plughin mundi jiaer vaenda:

G{)tana ginstan Eiriker mild, po utan kunung, utsaendi.

Han var uk er fyrst uti Vaetalum aer|>i.

V. I rikinu Eiriks margher var,

Er diaerf|>is laghum eigh saeta;

han uk jiaerfyri ahugha bar, pan munni han Jiingat utaelta.

Han var uk cr fyrst uti Vaetalum aer|>i.VI. Sva saendi han J>eim i Super-land,

Er fyrst J>eir byriajm bua;

Uk mej>er |>y maeghin sniaellan ein maq, Er peim skulli halda i rua.

Han var uk er fyrst uti Vaetalum serj)i.

VI). paer varu J>eir undi h$fj>ingia vald I marghum vett rum utaendis, pes Humlin, bin ille uk umilde kall, peim Dan til kunungs (ut-)saendir.

Han var uk er fyrst uti Vaetalum aerpi.

VII i. Daner, fsej>urin' allunne lik,

Hans dug]> han sniaellt munni nimma; Utaf hans namni Danamark fik Fra;g|> sva ok orhcefa sinna.

Han var uk er fyrst uti Vaetalum aerjii.

IX. peir gatu j>o eigh vaera fri,

JE skatta G$ta mannum;

Eigh aejia turj)u peir skifta vigh, eim var litit af landum.

Han var uk er fyrst uti Vaetalum aerjii.

X. py hugsi nu Dana kununger vael

Um |>aet mun plikt Dana vaera,

Mej)er aevughum raett uk fulltaka skael, G^ta kunungi skatt aegha gaera.

Han var uk er fyrst uti Dana-mull aerjii.Öf'jersä 11 ning.

1.

Men Erik förste konungen var I Göta-landet det vida;

I bragd och i hug en kloker man I striden sä ock i friden. •

Han var ock den som först uti Vätalum ärjde.

2.

Vrånge och onde var han led

Han ville ock aldrig dem bruka;

Men vise och stille aldrig vred;

Thy skall han ock ära jemt njuta.

Han var ock den som först uti Vätalum ärjde.

3.

Med lagar styrde han riket sitt;

Den saklöse ej tarfvade qvida,

Han frälst honom gjorde för tvister och qvitt, Men vrånge fingo ej bida.

Han var ock den som först uti Vätulum ärjde.

4.

Ej var uti Vätalum någon till,

Som plogen månde der vända;

Men Götarne genast Erik så mild,

Dock konung förutan, utsände.

Han var ock den som först uti Vätalum ärjde.

5.

1 Eriks rike mången var Som djerfdes lagen ej höra,

Thy han ock åhoga derföre bar Att dädan honom utköra.

Han var ock den som först uti Vätalum ärjde.&

Så sände han dem till Söder-land,

Som först de begynde bebygga,

Och med den styrkan kloker en man,

Som skalle hålla dem trygga.

Han var ock den som först uti Yätalum ärjde.

7.

Der voro de under höfdingars våld Så många vintrar i ända,

Tills Humle, den onde och omilde karl, Dem Dan till konung utsände.

Han var ock den som först uti Yätalum ärjde.

8.

Dan, sin fader i allo lik,

Hans dygd han snällt månde lära.

Utaf hans namn (se*n) Dannemark fick Sitt upphof som också sin ära.

Han var ock den som först uti Vätalum ärjde.

9.

De fingo dock ej vara fri,

Men jemt skatta till Göta-männen;

Ej häller tordes de föra krig,

Ty dem var litet af länder.

Han var ock den som först uti Vätalum ärjde.

Thy minnas må Dana-konung nu väl Om Daners pligt det tillhörer,

Med evinnerlig rätt och fullgoda skäl, Göta-konungen skatt att utgöra.

Han var ock den som först uti Dana-mull ärjde.Attm&rkftiliigar.

I. 1. In är runoformen för den yngre och vanliga Nordiska formen en, enn, konj., Sv. men, Run. en {Liljegren Run-urkunder, Stockh. 1833, N:o 208, 405, m. fl.)*

V. Göt. Lag. har an, en, Isl. enn. Det lemnas dock der-hän, om det möjligen kan vara slägt med det Gotiska (Hoesogötiska) hvana (acc. sg. af hvas), Tysk. wann och wenn. Att börja ett qväde med en slik i del hela betydelselös konj. såsom anslag eller upptakt i musiken, var i forntiden icke ovanligt och förekommer ofta i våra Folkvisor, t. ex. i Geijers och Afzelii Folkv. I. s. 196 ”Men att alska Gud och lyda vår Kung”, oftast förekommer likväl ordet och i denna ställning, t. ex., anf. st. I. s. 1 ”Och Jungfrun hon skulle sig” m. m., jemf. anm. a) s. 4 på anf. st. — Detta en, in kunde äfven vara det Fornnord. pron. hann, här brukadt som best, art., hvilket icke är ovanligt, t. ex. hann SigurSr, jfr. Rask Anvisn. till Isländskan, Stockh. 1818, s. 123, hälst detta bruk ännu lefver i Norska och Jämtska Folkvisor t. ex. ”Sa’n Mas te o Lasse” (Sade han Matts till honom Lars), men detta är knappast här meningen.

Eiriker, nom. propr., Run. Airikr, Isl. Eirikr, Erik, Sv. Dial. Jerk, Jerker, antages vanl. betyda den städse herrskande, jfr. Dietrich Runenwörterbuch, Stockh. 1844, s. 244, af adv. ai, ei, Isl. ae och -rikr, -rekr, Got. reiks, en mäktig, styrande man, Lat. rex (regs). Snarare skulle man vara böjd att antaga en förmodad Got. form *Aiva-reiks*) vara den ursprungliga och med betydelse af tidens herrskare, furste; då nl. a i va- härledes från Got. subst. a i vs, icke från adv. a i v. Det Vestgö-

*) De Got. och andra ord, som vfil ännu icke blifvit funna, men till hvilkas tillvaro man af säkra analogier kan sluta, Sro här utmärkta medelst en liten stjerna (*) framför ordet; jfr. Gabelentz und Loebe Glossar, der Goth. Sprache, Leipz. 1843.tiska konunganamnet Euric, Evric (E. regerade år 466—484) bestyrker denna förmodan. Något sammanhang finnes också utan tvifvel mellan detta och det Forn-hög-Tyska namnet Iring, Irinc, hvilkets sednare del ring, A.Sax. rinc, som betyder kämpe, dock vanligen anses komma af Got. *vriggan, fhTysk. ringan, A.Sax. vringan, vränga, vrida, klämma, strida.

fyrs t i, den förste, med en ofta förekommande ellips af best. art. den; kununge, ett uppenbart skrif- eller tryckfel för k un unger, nom. sg. m., konung, V. G, Lag. Kononger, Gotl. L. kunungr, Liljegr.y Runurk. N:o 1537, 1538 k un uk r (kununkr), Isl. konungr, A.Sax. cyning.

I. 2. Götha, gen. pl., ändrad t till GjJta (Göt ana, str. IV. 3); $ var i Medeltiden den vanl. formen för det yngre ö; skrifsättet Götha (för Göta) är felaktigt, då ordet aldrig haft]> el. th, utan allenast t. Det oriktiga skrifsättet stödjer sig på den Latinska formen Gothi, hvilken åler troligen fått sitt th genom missförstående af Got. Gutpiuda, Isl. Gaut-fjöé’ — hvaraf blifvit Gau-thjod, för Gautthjod — jfr. Isl. Gotland, uti Gotlands-Lagen Gul land, gutniskr, adj.

widhu, ändradt till vi£u, liksom på flere ställen, enår bruket af dh {i allmänhet motsvarande Isl. 8) visserligen blef antaget under medeltiden, men dess äldre form var p, hvilket kan slutas af öfverensstämmelsen emellan det Gotiska bruket och Runstenarnes, samt Gotl. Lagens. Ordet är troligen adj. och dat. sg. neutr. best. och svarande till landinu; ty det vore kanske för djerft att anse denna form for ad v. endast på auktoritet af en enda runsten, och dertill en ganska mycket skadad (se Göranssons Bautil,' Stockh. 1750, N:o 802), på hvilken skall hafva stått.... ”var farin vipu um alfur heimsens” .... (jfr. Liljegren anf. st. N:o 878*)), hälsl adverbiets form

*) Dietrichj anf. st. s. 29, angifver N:o 978, hvilket är tryckfel.öfverallt eljest .Är vi{>a. Isl. v i Sa. Man skulle vil ook kunna förmoda, att detta vidhu si ode felaktigt för vi-dba oeb således vore adv. (bvilket ook ooekeligen gåfve en mera poetisk förgåt uttrycket, jfr» ”Kongb Tidrick sitter på Bärttingsborgh, Han reser sig vth så vida’, Ar~ widsson, Sv. Fornsånger I. s. 13); men då man utan tvifvel gör rättast uti, att, vid sådana försök till återstäl-

lelse af en gammal förderfvad text som detta, endast göra de allra nödvändigaste ändringar, så torde det vara säkrast att bibehålla vi j>u och att anse det som adj.

I. 3. Bragd, bragp, (Gotl. Lag. bragpi, dat., Isl. bragS) borde väl egentligen vara brag|>i, styrdt af prep. i, likasom i hughi dat. sg. af hugher, Isl. hugr, Run. hukr — att sluta af namnen Huki (Liljegr. N:o 817, 1101**) ock Hukbiarn, N:o 362), men med språkets förfall blef det alltmera vanligt, att man tillät sig sådana friheter som att utelemna en kasualändelse, när metern i versen så fordrade, bälst om ett dithörande ord fick behålla sin rätta ändelsé, såsom bär är fallet med hughi. Ett något liknande exempel kan anföras ur den större Rimkrönikan (.Hadorphs edition, 1674, sid. 33, rad. 13) ”Hon hade sorg .... J sitt hierta' ok i sin huga”, eller s. 5 r. 12 ”Brände the mik medh mitt Folck inne”, hvilka lika väl bort vara dat. som s. 147 r. 25 ”Ok faar med Folcke goda häll”, samt s. 149 r. 17 ”Ok sade hwar för si no härade".

uk, konj., och, har här och öfverallt blifvit bibehållet oförändradt uk, ehuru det kanske varit lika rätt att hafva ok. Men först och främst har originalet stän-

digt denna form, och på Runstenar finner man lika ofta den ena som den andra; äfven i V. G. Lagen vexla de: Run. uk, ok; auk, ak, ah, m. fl., Isl. ok, oc, og, konj. och adv., Got. jah, konj., auk, adv.

**) Dietrich, sid. 156, har 1011 i st. f. 1101.

Sniäller,sniäller, ändradt (ill sniipller, enär S är en från Tyskan hemlad yngre form i st. f handskrifternas äldre ae (som dock ej ma förblandas med det Isl. a?, Iivilket sista til talas såsom dift. a i), som ofta motsvarar isl. e, med uttalet ä: della ä-Ijud är åter, nästan öfver allt, antingen en förtunning af ett ännu äldre a, eller ock ornljud af a för ett efterföljande i el. j; jfr. sn i ael ler, Rimkrön. sniäl-der, Gotl L. snieldr, IsL sniallr, samt Isl. hendr, pl., händer, leggja, lägga , (¡ot. handjus, lag jan,m. fl.

mar (antingen tryckfel '"eller en rå jemkning efter det föregående rimmet war) i st. f. ma dr, ma Jr, Gotl. L. maj>r, mandr, VG. Lag. maj)er, Isl. maSr och detta för mannr, likasom ömsom Isl. san nr och saSr, A. Sax. so B, Run. saj>r (Dietr. anf. st. s. 296). Hadovphs fragment*) af Er.-Vis har i stället war, hvilket ej kan vara annat än ett skrif- eller tryckfel.

I. 4. Vighi, dat. sg. neutr. af vigh, strid, dråp, Isl. vig, utaf Got. veigan, vaih, vigans, Isl. vega, vo(g), veginn, dräpa.

frid h i, frij)i, d. sg. m., af Run. frij>r, Gotl. L. frij>r, VG. Lag. frifer, Isl. fr i Sr, frid.

I. 5. Ornyvädel, som förekommer oförändrad! vid slutet af livarje slrof, med undantag af den sista, der ordet Vietalum är utbytt emot Dana-mull: om dessa bägge ord se nedan str. X. 5.

fyrst, adv., först, Run. furst, jfr. Dietr. anf. st. s. 3 under f u r s t a.

vt hi, på andra ställen uti, uthi, rättast uti, prep., uti, i. Denna sammansättn. tyckes icke hafva tillhört det äldsta Nord. språket. Det kan dock sättas i fråga, om ordet uppkommit af Isl. adv. ut och prep. i, eller om icke snarare af adv. uti. ute, och prep. i: samma torde ock förhållandet kunna vara *med fl. andra

*} Se Tillägget \id afhandlingens slut, der del Hadoiphska fragmentet finnes införd! i sin helhet.

, v 2dyl. sammansättningar, såsom: uloni, inpå (in på), tilpå

(jfr. ulanpå), m. fl., men alla med tonviglen merändeU på sista stafvelsen.

är di, aer|>i, inipf. af aer i a, Isl. er »a, ipf. ar<5i, Gol. arjan, fliT. aran, medel-hT. e rjen, ern, arn, är ja , plöja; i Had. Rimkrön. s. 34 r. 11 The Munka tlie äro graa, Ok boo a Lande, är ja ok saa.” Af det la verb. finnes äfven ett subst. Lsl.arSr, Gotl. a rd u r, fhT. er ido, dat., Hqotqov, aratrum, årder, plog. Då detta ord sa beständigt medföljt de Indo-enropeiska folken, så torde denitaf med fog; kunna slutas, att de också städse under alla sina vandringar varif åkerbrukare. [Uti Script. Rer. Svec. T.

I. I. s. 240 öfversälles ärdi med ’jord, terra'*, liksom om del skulle motsvara T. Erde, jord.]

II. 1. Rang um är trol. lämpadl efter del Isl. ra n g r,

men torde rättasl böra skrifvas v ra n gum, d. pl. m. f

vrånsre, då originalet i samma str. har wreid, hälsl då det knappast synes hafva tillhört Sv. språket «»It horlkasta v framför r, t. ex. Run. v ra i pr (uraipr), Liljcgr. N:o 845 och 996, samt VG. Lag. vränger, adj., vrång, jfr. Got. v r i g g a n, vränga.

ylrum kan ej vara annat än tryckf. för y 11 u m, och delta åter elt medeltida skrifsäll för illurn, särdeles som det i slr. VII rälleligen slår hin il lej ly della y kan härslädes icke gerna hänlyda på ordets urgamla u-ljud uti Gor ubils, A. Sax. yfel, T. übel, da öfvergången till Nord. i måste vara vida äldre; jfr. Isl. illr, VG.

Lag. il der (äfven y Ide r *)), gl. Sv ill, illsk, ond.

läid, leid) (vreid; dessa rim torde böra bibehållas vid sin difl. leip, vreip. led, vred, ehuru både VG. Lag. (hem, hem) och Rimkrön. (leedh, vreedh) icke hafva bevarat della ljud; men dels framträder det på Runstenarne nästan ständigt under den bredare formen

*) Huru y och t ormexla, kan man se i VG. Las., t. ex. syna?, för sina, ©rh omvänd! »t ild ffir st yld.a i (h a i m,]> a i m, v r a i J> r), och dels hafva många Sy. dialekter ännu i dag qvar dill. a i, ei, I. ex. Gol länd. ha i ni, da ii»), laid, v raid, Små!. (Finnved.) laida, raida. leda, reda, Jäml rein, ren. Vidare lyckes den mask. änd. -er, här kunna bortfalla, då orden måste vara enstafviga i anseende (ill rimmet, och då den gamla sträng-heten med genusändelsernas bestämda utsättande började blifva mindre befallande.

II. 2. Täim för theim, £eim, dat. pl., dem; det ursprungliga ljudet |> förekommer här, efter den sednare medeltidens vanliga sed, skrifvet ömsom med t och th, såsom täim, t w i, tan, t e i r och t h e, t h ä i r, t h ä t, m. fl., liksom äfven v t han, uthi. i st. f. utan. uti.

ga t och ga tu i str. III och IX, 3 sg. och pl. impf., VG. Lag. gita, gat-u, Gotl. L. ga tu, Rimkr. gitta, ga a t, Isl. geta, gat, gå tu, Got. *gitan, gal, ge t un, gitta, kunna, förmå, få, hafva möjlighet till.

aldrighi, aldrigh, adv., aldrig, VG. Lag. aldrigh, aidre, Isl. aldregi, -eigi, -ei, -i, Gotl. L. k. 25 § 5 aldri, sammans, af a I d r, ålder, tid, och negationen eigi, ekki, ei, icke, ej.

I i u t a; ordet — hvilket är det samma som Gotl. L. I i a u-t a, Isl. h I i ö t a, h I a u t, h I u I u m, h I o t i n n, hvars betydelse är: få, erhålla; nödgas, tvingas till — måste här anses liktydigt med det från hl io t a afledda hlyta, bruka, begagna: båda verberna konstrueras med dal.

II. 3. siäwurn, siaefum, dat. pl.; rotvokalens staf-ning möter svårigheter (huruvida hon nl. bör förvandlas till iae. ie, ae eller e), enär jag ingenstädes i Sv. påträffat ordets sing., hvilken väl borde vara si se fer och betyda skyld, beslägtad, vänlig, fredlig, stillsam, långsam, att döma af det Sv. säflig (hvilket förhåller sig till det nu förlorade primitiva siaefer, Sv. *säf, Isl. *sefr, *sifr, jfr. Gol. si bis, såsom somlig(e) till Isl. sumr, al iq v is) och de Isl. sifi, m., frände, vän, Sif, Thorsmaka, sel«, lindra, mildra (ifall ej detta är skyldt (ill sofa_, pres. sef. soiva), samt Got. si bis, viinli^, enig,

sibja, f., skyldskap, jfr. Got. si fan, glädjas. Vidare är

del osäketi, om man skall beteckna v-ljudet med bara f el. v (ty det förvända Sv. fv hade väl på den tiden, när Visans första uppteckning gjordes, ännu ej kommit i

bruk), då det, som här, står framför en vokal inne uti

ett ord (”inlautend”: Grimni). Runstenarne, Gotl. Lag.

och Isi. hafva i sådant fall städse f och YG. Lag. [-enkelt-] {+en- kelt+} v (men i ut ljud [”Auslaut”] hafva de alla f) och man

lär derföre ej häller här böra bruka annat än f, som väl också, efter all sannolikhet, i de äldsta tiderna fullt motsvarade ljudet. Jfr. orhåfvva str. VIII. 4.

II. 4. twi i st. f. thvvi, J)vi (är egenll. dat. sg.

n., men till betydelsen nyttjas det ofta som både adv. och konj. ty, derföre. Det relativt äldre uttalet J>ui, J)vi

måtte i Sverige ganska tidigt hafva öfvergått till |>y,

med skrifsättet J> y, då det allenast under denna form framträder äfven i de äldsta Sv. handskrifter. 1 den nyare Sv. återfinnes detta ord i uttalet under tvänne och i skrift under trenne former: t hy (ithy), ty och dy (dymedelst, dy-lik); Rirnkr. har ty, dy (for dy, s. 1 r. 3), Forn-Svenskt Legendarium (utg. af G. Stcphens i Sv. Fornskr. Sällsk. Samlingar, del. 4) har ömsom J>y, for thy, samt |>olik, h vi Ikel sista kan tilläggas såsom

ännu ett uttal, 1442 års Landslag thulik, tolke, t o I-

kin, hvaraf talspråkets töcken (dylik).

mun och i str. X. 2, mnni V 4 och VIII. 2. samt mundi IV. 2. 11 u n är pres. af Isl. munu, impf. munda, verb. aux. för den tillkommande tiden; af detta verb. har Sv. endast q var. månn, månne och impf. månde (rättare vore: monde), Schroderi form mun i uti str. V och VIII är trol. den samma som mundi uti str. IV, och är sål. impf., samt tyckes hafva insmugit sig qnedelst slarfskrif-ning för munni, hvilket åter synes vara en välljudsformtör mundi, liksom Isl. impf. kunna el. kunni*) lör ku rida, Got. kun|)a: Danskan har ock bevarat de assimilerade formerna niori, monne, I Molbechs Dansk Ordbog uppgifves väl den lorra af dessa vara en förkortn. af den sednare, men de torde kanske snarare hvar för sig böra anses utgöra minnesmärken af det gamla pres. och impf. Da formerna således under en viss period varit dubbla, bibehållas här fur impf. både mun ni och mundi.

frägderu är en form, som icke låter försvara sig; orilet måtte alltså genom skrif— el. tryckfel vara för-derfvcidt. Det återstår derföre intet annat, än att giss-ningsvis försöka en återställelse. Genom tryckfel skulle kunna hafva uppkommit frägderu för frägdera, och finge man derjemle antaga alt Eriks-Visan ursprungligen varit upptecknad med run-mynder, så kunde delta stå för frägd-dera el. frak|>-|>ai ra, deras frägd. En slik sammandragning af två likljudande mynder till en, från tvänne olika ord, är, som man vet, icke ovanlig på Runstenar, t. ex. Liljegr. Runurk. N:o 211 hösalukuj>su-mupir (d. ä. hons salu uk kups(u) muj>ir); men' ulom det, att en slik förklaring är ganska tvungen, så var det väl sin egen fräjd, sitt rykte, han skulle få njuta och ej deras, och dessutom konstrueras niuta, Isl. niöta, med genit. Denna konstruktion får man åter ren och som hon bör vara, om man förändrar uttrycket till fraeg|>ar se niuta, ära jemt njuta, el. alltid blifva fräjdad. För denna sannolikt riktiga tolkning står jag i skuld hos Hr G. Stephens. — Angående se, se delta ord sir. IX. 2.

III. I. medhir, mej>er, prep. med acc. och-dat., med; Rimkr. mäder (s. i 52 r. 1 ”ok giorde ther ända mäder) (släder”, s. 158 r. 14, 159 r. 31, m. fl.), VG.

*) Rimkrön. har ännu kun n e (s. 24 r. 29 *’At the k un ne Landom radha’*), men s. S r. 22 ”Til alder monde mitt Lijff afftaga.”Lag. raej>, mae|>er, Run., Gol. mi|>, Goll. Lag. mi|>r -'inej), Isl. me8 och lornspr. megr.

s^yrdin, styrdi’n, för slyrdi ban, är en sammandragning af verb, rned pron., hvilken, ehuru icke tillhörande den äldre Isl., likväl temligen tidigt målte hafva fått inträde i Svenskan. Det är dock oftast pron. såsom objekt, som vidhänges verbet, t. ex. Rimkr. s. 55 r. 25 ”The fördern til Stockholm och sätte’n tlier”, s. lol r. 10 ”Vtan hedra^n och ähraniwara daga”. Deremot är det vida sällsyntare aft derstädes finna pron. såsom subjekt på dylikt sätt förenadt med verbet, t. ex. s. 74 r. 24

"Tog hade’n mera hemma, än han sände tijt”, s. 132 r. 4 "Wore’t en Hedning, thet wore honom ledt!”, s. 167 r. 27 ”Med thet Gull sampnad’en lha’\ Delta bruk var en tid, särdeles i slutet af 17:de och i början af 18:de årh., lemligen gängse äfven bland bättre författare; men med

v. Dalin och allt sedan, har det varit i jemt aflagande, samt har nu helt och hållet försvunnit ur det mera vårdade skriftspråket. Uti det dagliga talet deremot och särdeles hos menige man, nyttjas slika sammandragningar ännu ganska mycket och med ännu större frihet än fordom. Troligen är likväl Värmeland (jfr. Björkman Beskrifn. öfv. Werml. D. 1 , ss. 24—41) det landskap, der detta bruk är som mest i svang, t. ex. Har'n fätVet anaP, Tog'o'na’nt*?, log hon henne intet?

rik i en a är tydligen tryckfel för rikena, och detla »tår antingen för r i ke no, r i k in u, eller ock är det en öfvergångsform derifrån, samt är (sfyrdt af styrdi) dat. sg. n. med art. utaf rik i, Isl. rik i, rike. Öfvergångsformen rikena såsom dat. sg. förekommer ofta i skrifter från 14:de och 15:de årh , t. ex. i Had. Rimkr. s. 24 r. 24

”En thera skulle Rijkena styre”, s. 54 r. 11 ”the Edla

Herra i Rijkena bodde”, s. 173 r. I ”Sitt Radh alf Rijkena alla) (sammankalla”; äfvenledes s. 68 r. 7 ”1 tridie la ge na wart han saar*’. Ja, ännu i dag hör man ofta omtalas ”de stilla i landen a”, Isl. i landi nu. Denrät la formen riki nu foro drakes hår med såjnycket större

skäl, som slr. V. I har i rijkino.

sitt kan, i anseende till rim-bandet, icke gerna ändras till den ratta dat. sg. n. sinn. Detta år ett exempel på, huru språkrykten alltmer slappnade, då språket redan kunde tåla en så våldsam behandling, och det af ingen

annan anledning, än att författaren var sladd i trångmål

i anseende till versfall eller rim. Men sådant tillhörde denna tid, hvilket vi se sa väl af flere ställen i Er.-Visan som i andra dål idens skrifter, t. ex. Had. Rimkr. s. 33 r. 12 ’’Hon hade sorg ok myckin jämmer, I sitt hierta ok i sin hugaJ*, i st. f. I si no hierta ok i sinom huga, s. 168 r. 21 ”Nitton hans Riddare blifwo iher d öd) (nöd”, i st. f. döde. Kasualänd. bibehålles dock i Rimkr. ofta fullständig, när versen tillåter det, t. ex. s. 149 r. 17 ”Ok sade hwar för si no hårade”.

III. 2. sakläusir; så väl af verbet Jurfti som af pron. Jan i den följ. raden synes, att detta ord bör vara sg. och sål. sakläuser. Hvad dift. äu angår, så är deri ant. ett fel eller ack tyckes det blott vara en reminiscens af den nu på öfvergång stående äldsta formen *1 a u sr, Faeröiska lau sur, Isi. lauss, adj., lös. Då emellertid den ursprung!, dift. au i delta ord knappast blifvit funnen i några rent Sv. handskriftliga qvarlefvor, så torde formen sakl^ser här böra antagas. Gotl. Lag. liksom Gotl. har dock slädse au; Gotl. L, saclaus och Gotl. s a k I a u s.

turfdi, Jurfti, 3. sg. impf. verb. anom., tarfvade; Isl. Jurfa, ps. Jarf, pl. Jurfum, ipf. Jurfta, Got, Jaurban. Jarf, Jaurbum, Jaurfta, VG. Lag. Jorva, ps. Jarf el. Jorf, Gotl. L. Jarf, Jorfu, ipf. Jorft in.

eigh, adv., ej, icke; en afslipad form af Isl. eigi, ei, Run. aiki, ai, VG. Lag. eigh, Gotl. L. a i.

III. 3 och V. 4 tan, Jan, Run. Jan, Gotl. L* Jan, Jann, acc. sg. m., pron. dem., den, honom; Gotl,L. |>ann, |>aun, J>ef, VG. Lag. sa, sti, |>aet, Isl. si, su, |>at, Gof. sa, so, |>ata, A. Sax. se, seo, |>cßt.

gärdi, g&rjn, 3 sg. impf., gjorde, af geera; se delta ord st r. X. 4.

kärum, kaerum, dat. pl. f., tvister (käromål)j VG. Lag., Isl. kaera, Had. Rimkr. s. 193 r. 1 ‚J0k tliet är all meena Rijkzens ksera”, s. 188 r. 6, s. 193 r. 17 m. fl. st.

frälsl, fr »Ist, ad}, el. eg. pt. pass, af frselsa,VG. Lag. fr sei sa, Isl. frelsa, äldre friålsa, skydda, fria, eg. göra fri, frigifva (liks. mliT. v r i-Ii el sen). Delta verb. är bil— dadt af Isl. frials, Gotl. Lag. k. 6 § 5 fre Is, adj., fri, friboren, icke träl, hvilket Aler är sammans, af fri och hals, hvilket ses af fliT. frihals, adj. (Graff AIihochd. Sprachschatz III. s. 787). Ordet brukades af forno trol. endast om frigifna trälar, hvilkas förra fullkomliga trälskap betecknades dermed, att husbonden enligt lagen egde oinskränkt makt öfver deras ’’hals och hand”, d. ä. lif och arbetskraft. På Got. hafves ett subst. frei-hals, m., (mhT. vri-hals,) en fri man, af freis, fri, och hals, hvilket sista Gab. och Lobe endast tillägga betyd, hals, collum; det Isl. håls betyder dock både hals och tapper man, och deraf finnes sammans, gull-ha Isar, m. pl., med guldkedjor eller guldhalsband prydde rnän. Man jemföre äfven Isl. halr, m., man, man för sig, ”Halr er heinqa hverr”, Håva-mål, str. 37, Stem. Edda Stockh. uppl.

quit, qvit, adj., fri, qvitt, Isl. q vitt r, Rimkr. qwitt, men tyckes der allenast förekomma indeklinabelt, t. ex. s. 164 r. 11 ’’At Konung Albricht lot Konung Magnus qwitt”, s. 179 r. 33 ”The bado han opta ok tijdt, At göra*) thera fängelse qwitt”, s. 347 r. 20 ”Ok Landen ok Slotten ware qwitt”, s. 169 r. 3. Ordet, ehuru i Rimkr. befintligt, förekommer dock ej i de äldsta Landskapslagarna och måtte sål. i Sv. icke vara urgammalt,

*) them förstås förmodligen under.hälst det allinänneligen anlädes vara kommet af Lat. qvietus, jlV. Ihre Gloss.

Sviogoth. 11 s. 370.

III. 4. Rangä är tydligen pl. och bör sål. vara rangi r, hvilket här bör ändras till vrangir; jfr. ran-gum str. II. 1.

ga tu; se ga t str. II. 2.

IV. 1. nå korn; då bokst. å, som kändt är, hör till dc yngre i Sv. (han finnes ej i de äldre Lagarna, icke häller, några högst få gångor undantagna, i Ha-dorphs Rimkr. och ännu mindre på någon Runslen) och då vi i den äldre Nordiskan ständigt finne honom företrädd af a eller o, af hvilka det förra ljudet väl är det äldsta, så måste ordet alltså först ändras till na korn. Men alldenstund vi hafve en nominat. för oss och ändel-sen är afvikande derifrån, så blir det äfven nödvändigt att anställa en undersökning med denna. Vid första påseendet kunde man förmoda, att na korn stode i st. f. nakor theen (liktydigt med nakor), ett uttryckssätt, som stundom lär förekomma i äldre skrifter, men en slik sammandragning, som här, har jag likväl ingenstädes sett och den måtte föröfrigt ,vara ganska sällsynt, hvarföre också denna mening torde böra förkastas. En annan är denna: man vet, att en mängd Fornnord. accusativformer i de nyare Skandinaviska språken öfvergått till nominati-ver. Detta har väl merendels tillgått sålunda, att nom:s kasus-märke bortfallit, hvarigenom xlen nya nom. blifvit lik der> gamla acc. (t. ex. Isl. hestr, nom., hest, acc., häst); i andra ord har den gamlcr nom:s -i förbytts till den gamla acc:s -a, hvilket t. o. m. i några fall medfört ordets öfvergång från mask. till fem. (t. ex. Isl. hiti, sk a Si, skuggi, J>anki, m., uti acc. hita, ska$a, skugga, panka, hetta, skugga, skada, fem., i pl. skuggor, m. m., deremot tanke och någongång felaktigt tanka, m., men i pl. alltid -ar, aldrig -or); men stundom har öfvergången gripit starkare in uti ordet, t. ex. Isl. £cssi, m., i acc.penna (i st. f. J> essan el. pennan), af Ii vi I ken acc. d*t Nynord. denne, denna, bildats. Ktt liknande förhållande eger äfven rum med pron. någon. De äldre Sv. formerna af delta ord äro: vissa af Landsk-Lag. och Rimkr. hafva na kor, no kor, nagher nog hor, den så många uråldriga former innehållande Goll. L. nequar, (nequan, acc. sg. m.; nequarum, nequaru, dal. sg. m. & n.) Östg. L. naqwar, Isl. n a k k v a r r, n ö k k u r, n o k k r, i acc. m. nakkvarn, nökkurn. Det är dessa seduare former, som blifvit sammandragna till nakan, nokon, och hvaraf till sist uppstått det nuvarande någon, D. nogen. Eriks-Visans nåkorn, nakorn motsvarar således fullkomligen acc. nakkvarn, nokkurn, nakorn, samt utgör en öfvergångsform till den redan gamlä nom. na-kon, någon, och ett tryckfel behöfver sålunda icke förutsättas. — Ehuru d^t skulle blifva för vidlyftigt att här ingå i en allsidig undersökning om detta ords högst svår-finneliga ursprung, så må här likväl i korthet nämnas den förklaring af ordet, som kan anses för den sannolikaste. Af ordets alla Sv. former anser jag Gotl. Lagens nequar (med de olika kas. nequan, nequara, necrum; nec-crar, f. pl., m. fl.) för den, som står källan närmast. Detta nequar förutsätter ett äldre nehvar, och detta ett ännu äldre ne t h var (n-et-hvar), hvilket sista motsvarar det befintliga medelhög-Tysk. neizwer, aliqvis. MhT. wer är Got. h vas, pron. interrog., ho, hvem; neiz är en mhT. sammandragning af i c h' n*\veiz, nescio, jag vet icke; jfr. A. Sax. nåt, nescio, pres. af ny lan, sdr. af ne-vitan, icke veta. Således är mhT. neizwer, Gol. *n i - w a i t -h v a s, jag vet icke ho (hvem), en sorts urgammal komposition, för att uttrycka begreppet någon (ännu okänd), som återfinnes i flere språk, antingen såsom ren komposition eller som en fras, t. ex. Lat. erat, nescio q vis, det var, jag vet icke hvem. Så ock i Franskan: il y avait, je ne sais quoi, hvilket sista alldeles

motsvarar mhT. neiz-waz, aliqvid, något. Jfr. vidareemann, Mittelhochdeut. Wörterb. Leipz. 1837, 38»orden Ne, Neiz och Wizzen.

IV. 2. er, relat. partik, el. ett föråldr., sedan oböjligt, pron. relat., som. Äldsta Nord. formen är Isl. es, es, et (eB), Bun. ir, er, es, (sar, sas: sa-er, sa-es); Got. is, si, ita (anom.), inhT. er, si, ez, nhT. er, sie,

es, Lat. is, ea, i d.

plughin, acc sg. m. med best. art., plogen; Isl. plogr, nhT. Pflug. Att här plugh ej ändrats till plogh, har sin grund deruti, att dels det förra öfver-ensstämrner med Sc/irodVereU och Had.y och dels att ett äldre u oftast ligger till grund för det yngre Nord. o och o.

mundi; se mun, str. IL 4.

ta (eg. J>a, då) har blifvit utbytt mot {>ar, adv., der, emedan sammanhanget gifver vid handen, att här mera är

fråga om orten, landet, än om tiden, samt äf-ven derföre, alt Ferelii uppteckn. har J>ar.

IV. 3. Göta na, G^lana, acc. pl. m. med best. art, Götarne, styrdl af utssendi.

ginstan, adv., genast, VG. Lag. gest an (för genstan), Had. Rimkr. på fl. st. genstan, t. ex. s. 50 r. 5, 87. 26, 139. 13, samt ginstan, s. 136 r. 19, 164.

25, 197* 18, m. fl., Wadst. Kloster-reglor ulg. af C. F.

Lindström, genstan, ginstan. Det ses lätt, att gen-stan är bildadt ulof superi, af ett adj. el. adv. gen, gin, hvilket ännu lefver i fl Sv. dial. och är sdr. af Isl. gegn, gagn, fhT. kakan, gagan, nliT. gegen, allt prepp. (ordet är trol. äfven beslägtadt med subst. gagn). Men hvadan kommer ändeisen -an? Den synes vid första påseendet vara densamma som den ändeisen -an, som fin-vnes i både Sv. och Isl., men nästan endast vidhängd partiklar, och ursprungligen betecknande en rörelse från stället, t. ex. Isl. innan, inifrån, utan, utifrån. Andeisens betyd, har dock i den nyare Sv. blifvit grumlad och har endast i några få ord bibehållit sig ren, såsom uti hvadan,hädan, dädan; häremot svarar Got. -ana, innan a, uta-na, ehuru betydelsen är något olika. Nyss omtalade -an kan dock ej vara detsamma som i ginstan, då denrm ändelse, som nyss sades, endast vidhänges partiklar, äfven om man icke ser på den grundolika betydelsen; snarare bör man anse de på sådant sätt utbildade orden för ursprungliga acc. utaf adjektiver, hviIka stelnat till adver-bier. Som kändt är, så bildas i Isl. adv. af alla cas. obli-qvi, stundom med prep. qvarstående, stundom utan; t. ex. loksins, till sluts, stundum (Gotl. bi stund u m), stundom , meS öl I u, Goll. L. m i J) a 11 u, med allo. Isl. har ock att uppvisa flere dylika accusativiska adverbier, af hvilka en del ännu nästan oförändrade qvarlefva i de Nord. språken; t. ex. si^an, sedan, meSan, å meSan, medan, emedan,- sial dan, sällan, m. il.: dock må jag tillstå, att jag i Isl. icke funnit något af superlat. bildadt adv. med denna ändelse. Sådana kunna dock hafva funnits, och detta blir så mycket sannolikare, som åtminstone två slika kunna framtes inom Sv. språket: det ena är det nu förlorade eller afnötta ginstan, genstan (hvilket skulle motsvaras af ett Isl. *gegnastan), och det andra är det ännu lefvande nästan y fere.

mild, borde varit milder eller mildr, adj.,mild; men då rimmet t il) (mild, vid en sådan förändring blefve ännu mera vanrimmande, så torde originalet oförändradi böra följas, och det så myckel hällre, som dylika rim ofta nog påträffas i gamla qväden; t. ex. Hud. Rimkr. s. 81 r. 9, 10 w i lie) (t hen. mi lie, samt s. 95 r. 23, 24.

IV. 4. togh, J>ogh, konj., dock, likväl. All den stund denna konj., ju äldre de Nord. skrifterna 8ro, desto oftare finnes skrifven utan gombokstaf eller asplr. i slutet, så torde formen |>o här böra föredragas; så alltid Isl. J)6, J)6tt el. j>ö a t (fött kan likväl anses för en assimil. af J>oht, J>oh a t), VG. Lag. J>o, Gotl. Lag. k. 6 § 2 och 4 J>au, k. 34 § 3 J>aut, k. 26 § 7 J>au et. Men uti något yngre skrifter tyckes Tyskt inflytande (Got. J>au,j>auh, fliT. cl o Ii., nliT. docli) redan hafva hörja I göra sig gällande, så all formerna förekomma blandade i Mimkrön. s. 17 r. (i iho, 5(3. 1 ihok, 74. 24 log, 162. 1 docli, 1()4. 4 dock.

v t ha n, utan kununge, måtte vara felaktigt och böra ändras till utan k un ung, enär icke allenast vers-fallel fordrar en stafvelse mindre, utan förnämligast der-före, all prep. utan (VG. Lag. utan, firi utan, Isl. fyrir nian), sine, i denna betydelse städse styraccL, ej dal. såsom originalel har. ehuruväl både Verelii och Ha-dorphs uppteckningar af Eriks-V. hafva ’konunge”.

v l h s ä n d i r, V?reh u l s e n d i r (och Hadotphs upp-teckn. utsundir); äfven detta nödgas man anse för ett fel, emedan dels den föregående meningens mundi äfven här fordrar impf., sål utsaendi, och dels emedan rimmet hälst bör hafva vokalisk nlgång: vae n d a) (u t s ae n d i.

V. 1. ri jkino, rik i nu, dal. sg. n. med best. art., riket; jfr. slr. III. 1.

margher, nom. sg. m. mången, och i str. VII. 2. mar-glium, d. pl. m., många; G o 11. L. m a rgu m VG. Lag. har endast marghir, m. pl. Jhrc Gl. Sviog. anför ur Dal Lag. marg t, sg. n., Isl. mar gr, mörg, rnargl (vanl. marl),

V. 2. diärffdise, irol. tryckfel för diärffdiss eller diärfdis, diaerfj)is, 3 sg. impf. dep., djerfdes, af djerfvas, Goll. Lag. k. 25 § 8 dirfis, 3 sg. pres. konj., Isl. dirfast, äldre dirfask (dirfa-sik), af diar fr, djerf, och detla förmodas af somlige vara be-slägladt med Gol. da ursan, jfr. lurdu str. IX. 3. — En annan utväg vore alt förklara diärffdise

vara Iryckf. för diärfdisc, hvarigenom man finge just den uräldsla Nord. formen; men detla blefve i alla fall icke annat än en ganska djerf gissning, som nästan skulle sakna allt slöd i kända förhållanden. Det finnes visserligen ett exempel inom Sverige på bibehållet -sk, men detta är likväl blott ett enda, nä ml. Runslenen i Hvitaryd i Småland (Liljegr. Mtimirk. N:o 1254): ”— -- — ir: 7taJ>isk;o uslr i krikunf’, d. 3. han andades (ul) å öster i Grekland, eller han dog öster på i Grekland. Liljegrens Runurkunder äro dock, i anseende till hans egna eller han» källors misstag, sa föga tillförlitliga, alt man gör förs ig-ligast uti att ej säkert bygga något på ett ana!; Xeyofxsvov, synnerligast som i detla fall andra förhanden varande former af samma ord inom samma område tala deremohanf. sl. N:o 902 antajis, N:o 1098 atajis, m. fl., jfr. Dieter i ch Runenwörtcrb. s. 243. Önskligt vore derföre, om vara Runstenar blefvo underkastade en ny revision! — Annu ett dyl. ex. med bibehållet -sk, ehuru frän Danmark, kan anföras. Delta exempels tillförlitlighet stödje* af åtskilligt: men äfven det har blifvit olika läst. Det

är Aarstenen i Jutland, om hvilken den djuplärde Finn Magnusen gifvit en berältelse uti Antiqvar. Tidskr. 1843—5, Ii. 2 s. 177 och följ. Der laser han: St in k v ask (el. kvesk) .... st on t (a), slen qvad el. q väder sig slånda (el. slenen säger sig sta), m. m. F. Magn. tillägger dock (s. 183) vid ordet k vask: ”Er en paa Ru-nestene, isaer de danske, usaedvanlig Form’\

sä la, saeta, lyda, könstr. mod dal. saeta laghum; Had. Rimkr. sä t a, sätta, Isl. saeta, Sv. dial, sä ta.

V. 3. twi, Jy, adv. (eg. dat. sg. n .af Jaet), derföre, alltså, thy; jfr. detta ord str. II. 4.

therfiri, Jaerfyri, Isl. fyrir Jvi, adv. och konj., derföre, i det afseendet, för den sakens skull. Den äldre formen för detta adv. eller denna ordfogning, fyrir Jvi (elliptiskt Jvi), tyckes just vid den tid, då Er.-Visan skrels eller under hennes sednare uppteckningar, hafva börjat öfvergå till de nuvarande dubbla formerna ty, för-thy och derföre”; VG. Lag. Jy, Jaer iiri, likaså i Rimkr. s. 2. r. 24 ty, 9. G i thy, 1. 3 för dy, 23. 6 ”The Hedne hafwa än therföre sorg", 156. 10 ’’Thet giorde han therföre”, m. fl.: ja, redan i 01. Tryggv. Sag. (nl. i Fornm. Sög. II. s. 140) IrälTas Ja r fyr i r! — Eltdera af de bägge orden Jy och Jaerfyri synes emellertid här stå tillöfverlopps, då båda kunna tolkas med derföre; men det fir dock icke så, ty det ena har afseende på den föregående satsen och det andra på den följande. Kadens fulla öf-versättning blefve alltså: derföre (af den anledning, som

förr är nämnd) bar han åhoga derlöre (för den sak, som

i det följ. omtalas), eller: thy bar han omsorg derföre.

ahugha, acc. sg m., åhoga, omsorg, Isl. áhugi, m., ”sollicitudo” Björn Hald. Isl. Lex., af Isl. hugr. m., hug, hog, sinne. Nyss nämnde förf. upptager likväl icke någol hug i, hvaremot denna sista form är den vanligaste i Rimkr., t. ex. s. 29 r. 13 ”En tijd kom Byrger i huga”, s. 74 r. 7 ”iYled käran wilja och godan huga” (acc. sg.), rn. fl.

V. 4. tan, fan (fann); se detta ord str. III. 3. mun i, munni, mundi, månde; se mun str. II. 4.

tingat, fin ga t, ad v., dit; YG. Lag. fin ga t,

hvaraf dit är en sammandragning; Rimkr. s. 93 r. 32 *) ”Then tijd the kommo alla t i n ga t*’, Isl. f ånga t, f ingat.

ut älta, ut se It a, utdrifva, utköra, bortjaga; VG. Lag. «ella, på 2:ne Danska Runstenar (Liljcgr. N:o 1468 och N:o 1489) förekommer deraf pres. konj. ail t i, Isl. el t a, förjaga; Sv. älta t ex. ler, deg. d. ä. trampa, knåda. Jhre anser ordet komma af afl, styrka, liv i I kel dock icke är sannolikt, jfr. (íloss. Svíoí?. I. s. 24.

VI. 1. swa, adv., så, VG. Lag., Rimkr., Isl.. Gol.,

A. Sax. och Run. sva, Isl., Goll. L. so.

teim, Vcrel. fem, feim, acc. pl. m., dem. Den äldre formen för denna acc. är väl VG. Lag. fa, fe,

Isl. få, Run. fa**), Got. fans, men enär denna just

*) Ihre Gloss. Sviogolh. 11. s. 906 angifver oriktigt s. 80 uli St. Rimkrönikan.

**) Utaf de i Dieterich RunenwÖrlerb. s. 295 anförda ex. på acc. t>a är knappast något pålitligt mer än Liljegr.

Runurk. N:o 1592; ty N:o 340 och 1038 äro osäkra, och N:o 950 måtte vara tryckfel, emedan på denna Runsten icke något t>a finnes. endasf nom. t> a i r.vid den liden började grumlas ocli dalivens form äfven begynde gälla för acc. (nästan alllid i Rimkr., t. éx. s.

57 r. 4 ”T Ii em förde tlie med sik”, s. 158 r. 7, ”Tha

skulle'n (iiem alla lala ^ripa”, m. fl.), så torde del likväl vara rätlasl all liär ej gå ifrån Sc/irod., i synnerhet

som samma afvikelse återkommer ännu cn gång i 4:de raden af denna slrof.

sudl/ur land, super-land, acc. .pl. n., styrdi af prep. i; Run. supr, VG. Lag. super, Goll. sudur,

sudar, söder. Verelii laun d synes vara en jemkning efter det gamla Isl. skrifsället i st. f. lönd.

VI. 2. byriadhaär tydligen felakligt för byriapu, 3 pl. impf., började; Isl. byria: — VcreL liar äfven b y r i a d u.

bua, här verb. akt., bebygga, uppodla; Isl. bua, Gotl. L. (i Guta-Saga k. 4 § 3) boas, pass,, VG. Lag. boa, bo, Sv. dial. bo, ulrusla, tillreda, Sv. Folkvis. sölf-bodd, silfver-beslagen: ordets objekt är relal. parlik. er.

VI. 3. t lie i st. f. twi, py, dat. sg. n. af paet,

art.; etI ex. på denna yngre form finne vi redan i VG.

Lag. HL 130 (Lydekini excerpta) a . . . ping pe nesto,

annars py.

mäghin, mreghin, dal. sg. n.. uti nom. meeghin, makt, kraft, styrka, krigsstyrka, här, tropp; Run. mek in (Liljegr. N:o 794 Mekin-biarn, m., ett namn) och makn (Liljegr. N:o 1828 Makn-illar, g. sg. f., Magn-hilds), Isl. megin, megn, magn, n.

s n i ä 11 a n en man, s n i ae 11 a n e i n man, Isl. s n i -a Ilan einn mann, acc. sg. m., kloker en man; se s n i ä 11 e r slr. I. 3.

I denna rad afviker Verelii uppteckning mera ifrån Schroderi, än på något annat ställe. Den förre har: Auk med peim margan sn i a I la n s m a n (och med dem mången klok man), då deremol hos den sednare läses: Vk

in e d h i rmedhir tbe mäghin sniällan en man (och med den [krigs-] styrkan kloker en man, nl. sände han). Det synes härpå, liksom på hela Vcrelii fragment, att han hyfsat eller lämpat rättstafningen temligen mycket efter den då gängse Isländska; men då man ser på orden ”Jeim margan” och Schroderi motsvarande ”the mäghin'*, så blir man tvehogse, hvadan denna olikhet uppkommit. Om det ej vore alldeles orimligt, så skulle man nästan vara fördig att antaga, det han icke alls sett Schroderi Eriks-Visa; ty man tycker, att han då borde hafva nämnt något derom. Men Verel. uppgifver icke sin källa (bvil-ket af den tidens lärde ofta nog underläts), och han kan således gema hafva k^ännt Schroderi text, ehuru han derjemte synes egt tillgång till en annan, som han följt, med åsidosättande af Schroderi; ty hade han endast egt dennes och ingen annan, så borde öfverensstämmelsen varit större. Han säger allenast, att han följt ”carmina vetusta” *) och sedan han anfört 3 strofer (Schrod, I, IV och VI), upplyser han: ”Carmina sunt plura, alibi commodius exponenda; hoec autem excerpta, quod de Vitarum deductione in Insulas Vitaslet monui, satis probant. Sin-gulae strophae clauduntur hoc versu. Han var auk er fyrst i Vitalum cerdi. Ille erat primus qui in Vitarum terris aravit. Sed leviculum est mendum in fine dictionis Vitalum 9 et legendum Vitalund. Terra Vitarum: prior

enim terminatio nihil (?) significat”. Man ser likväl häraf, att han åtminstone ej företagit några väsentliga ändringar med sin grundtext; ty att sluta af uttrycken, så skulle det ej varit honom okärt, om der hade stått " Vitalund'. Skada är det emellertid, att han icke kom att aftrycka alla de strofer, han hade för sig, ty dels kunde de hafva varit flere, och dels kunde man hafva fått en del bättre läsarter. — Jfr. hvad härom är sagdt s. 4 och 5 ofvanföre.

n Se Verelii noter till Hervarar Saga ss. 112 och 113.VI. 4* skulli, en redan då ej ovanlig form för skuld i, 3 sg. impf., skulle» VG. Lag., Gotl. L skuldi, uti IfcJ. nedsunket till skylda, skyl di, Got. skulda af skulaa, Isl», Got»

pres. skal, skulum, Gotl. Lag* prefc scal, soulum eL al, uium*)»

rua, Ferel. rua, dal, sg. ro. (?)> ro> stillhet, trygg* het. Såvida ej detta rua är bildadt enkom för att skaffa ett god t rim på bua, så maste man antaga ett för gl. Sv. egendomligt tk\ i, roé, «om varit maskM jemte ro, f., Isl. ro, f.; men en slik form har jag ingenstädes, o tom häi*) sett förekomma. .Uttrycket ha Ida i rua skalle heta på Isl. ha Ida i ro*

VII. 1, tåir warö teir, tryckfel för faer vara j><eir, der voro de.

vndi el. undir, prep., styr här acc., under; VG. Lag., Gotl» L*, Isl. undir, Run. untir, (Litj. N:o 1629) nnti, un t, unf, Got., Gotl. undar. De medeltida formerna vexki mest mellan undir och unti, likasom fy-rir ooh fm, yfir och ifi, ut ur och utu, m* fl.

haffdingia, är trol. ej annat §n tryckf. lur hauf-diftgia, h^ffingia,]gen. pL mM höfdingars; VG. Lag. höffingi, IsL höf, htifvud^ k. 19 § 40 haffi, dat* sg,, haffa, g. pl., Höffi het fieluars (Gotlands förste uppteckares) son (enl. Guta-Sagan, som är vidfogad tiadorphs uppl. af Gotl. L), efter hvilken Hafdkems socken tros vara upp-

*) Liksom, märkvflrdigt nog, ännu i det Dalska Elfdals-milet: pres. ål, il lura!kallad. Gotl. (i) ha vdu ni betyder liögra sidaa af en slfit-terkarls slag, der lien gör sitt första inhugg i gräset. Jfr. dessutom Lat. caput, Grek. xefpalrj ; ett Dor. *xcupala skulle kunna tänkas, enär man kan uppte ett Sanskr. theina k a på la (nom. sg. k a på las, acc. kapåiam), cranium, jfr. Lat. capellum; se Bopp, Glossar. Sanscrit. s. 65. Men Got. har redan haubi|>, n., nhT. Haupt, Kopf. Så mycket är dock säkert, att det omljudande Isl; höfuS förutsätter ett äldre hafuS, hafup, såsom det ock finnes på Runstenar och i Gotl. L.

wald, vald, acc. sg. n., våld, makt, herravälde. VG. Lag., Gotl. L. k. 24: 3, Gotl,, Isl. vald.

VII. 2. wettrum, vettrum, dat. pl. m., af ett v ei-ter, veter, vinter, år, VG. Lag. vinter, vitter, vetter, Run. vintr, Isl. ve t ur, Gotl. vinlur, vitt ar, Gotl. Lag. vintr, wittr, Dal&ka uittr, Got. vintrus, alla mask. Formen vettrum torde böra bibehållas, då ttr blifvit assimileradt af ntr.

vtändis, utaendis, adv., till, i ända, alltigenom. Ordet aen dis är egentl. gen. sg. af det ”starkt” dekline-rande Isl. en dir, gen. -is, (icke af endi, gen. enda), Got. ande is, gen. -eis, m., ände, slut. Genitiviska ad-verbier förekomma ofta, såväl i det äldre som i det nyare Nord. språket, t. ex. Isl. ut- och innbyrSis, inbördes, jafnfoetis, jemnfota, Gotl. jamnfotes (jfr. Sv. skafTöttes), allskonar, allskyns, allsköns (d. ä. allsköns!), m. fl. Likväl har jag ej förut funnit något slikt adv., bildadt af ordet endir, ände, såvida icke Bj. Hald:s snemmindis (=snemma), bittida, får räknas för ett sådant, hvilket det trol också bör, då jag otur någon Saga (jag vet nu ej hvilken) tecknat mig till minnes formen snemmendis. Man ihogkomme dock, att i det sednare kan vara (relativt) osammansatt och bildadt analogt med Got. sniumundos, adv., skyndsamt.

VII. 3. t hes, J>es, J>©s, adv. (eg. gen. sg. n.), till dess, tilTs; här måste förutsättas en ellips af prep.til, hvadan Jes står för til Jes, VG. Lag., Gotl. L. (k. 8 $ 1) til Jes, Isl. til Jess, till dess (med afs. på tid), till det, derlill (med afs på ändamål), af den orsaken. Efter all sannolikhet bör den först nämnda betydelsen liär gälla, ehuru jag icke kan anföra något enda ex. på en dyl. ellips af til i sådant fall: ja, jag antager detta, fastän jag i Rimkr. funnit flere dylika med den sednare kausala betyd., t. ex. s. 47 r. 17 ”Thess tackar iak honom at han thet wil”, 90. 4 ”Thes hafwen j blygd”, 153. 20 ”Thess gafwo henne alla prijs". När betyd, der-emot är temporal, så står i Rimkr. ti l alltid utsatt, t. ex. s. 3'r. 24 'Til »hes han drap migh omsidh”, m. fl. Det lör sål. endast vara rummets knapphet, som nödgat Förf. till denna så ovanliga utelemning.

Humlin, nom. sg. med best, art., Humlen, konung Humle el. Humble, såsom Sc/irods. 41, kallar ”then _ sextonde Inrijkes Swea och Göt ha Konung”, sonson til K. Humulff, som var K. Be riks son*). Så ovanligt det i äldsta och äfven yngsta Nordiskan än är att se namn skrifna med best. slutarl., så var det likväl ej så sällsynt under medeltiden; t. ex. namnen Styke och Puke i Rimkr. s. 195 r. 2, 3 "Til Erik Pukes hand hult han thet swa. Tha Puken haffde swa bestält”, s. 197 r. 4 'Thet giorde Albricht Styke sorg", och samma s. r. 17—19 "Engil-bricht talar til Stycken tha, Ok bad sik ginstan Slottet faa; Styken swarade med stoort förtreet”, s. 278 r. 24 ”Ok görom til Pukans (gen. sg. best.) Hold en Dantz”.

*) I Schroderi Sv. o. G. Krön , s. 42, förtäljes, att denne Humble blef konung öfver Danmark på det sätt, att Dan-skarne, som voro för svage att motstå ett Öfverfall af Ty-skarne eller Sachsarne, utbådo sig bjelp af H. och frivilligt gåfvo sig under honom, hvarefter han sände dem sina två söner Dan och Angulj "hwilke medh en wäldigh krijgzhäär vthrustade höllo medh the Saxer en häfftigh strijd, förjagade them vthur Danmark, hwilket tå aldraförst vtnfT Dan fick sitt nampn, och frelste thet vthur tberas händer”.På samma sätt sker det ännu i dagligt tal, eliaru oftare med namn, som utljuda på vok. eller liqvida, t. ex. Jhre’n, PihVen; endast Norrländningen går konseqventare till väga, fastän ofta med stark sammandragning, t. ex. LilC-Hernber9n (lilla Hemberg), m. fl.

hin i lie, nom. sg., m. med best. art., den onde; liin, art., den, VG. Lag. hin, Gotl. L., Isl. hinn, hin, hitt, Got. (*his, in.) hita, n., pron. demonstr. —IIle, se yl rum, str. II. I.

kall, nom. sg. m. (för rimmets skull har denna mera Isländska form måst qvarstå), karl, man, VG. Lag., Gotl. L., Run., I)., Sv. karl, Isl. karl, men nu ofta kall, Dal. kall, karr, Gotl. kal, k a r, A. Sax. cea r I, c^orl, fhT. charal, charl, Medelt.-Lat. C a ro lus.

VII. 4. Dan, acc., och (i följ. str.) Da ner, nom. sg. m., Dan, den sagokonurig, som gifvit Danmark sitt namn. Ordet förmodas vara befryndadt med Skott, t ha ne, nhT. Unter-than, Isl. Half-dan, fhT. Halbtene, Run. fan, tan, och det tros möjligen vara af samma rot som Isl. f iena, f iöna, jfr. Gotl. tjånst, G. L. k. 6 § 1 fianistu, d. sg., tjenst.

kununge är ett uppenbart fel för kunungs, gen. sg. m. (styrdt af til), af kununger, konung; se detta ord str. I. 1.

sändir, saendir, 3 sg. pres., sänder; VG. Lag. *saenda, Gotl. L., Isl. senda. — Då genom att ändra kununge till kunungs en stafvelse försvinner ur raden, och versfallet då med rätta fordrar ett tillskott i stället, så har saendir förökts till (ut-)ssendir, men med tillägget inklamradt.

Den nu följande åttonde strofen är den svårtyddaste af alla i hela Visan, särdeles den första och fjerde raden, och låter sig icke tolkas utan stora ändringar.

VIII. 1. Da ner; se Dan, str. VII. 4.

fä durin. Man ser, att meningen här fordrar en dat. sg., men f ee fur in tyckes vid första påseendet ickekunna vara någon kasus utaf fa|>ir, hvarken med eller utan art, ehuru n i slutet tyckes hänvisa på det sednare fallet. Efter vanlig lsl. form skulle det nl. med art. blifva fö<5urnum. JUen den IsL dat. fö5ur el. föBr (hvilket skulle gifva ett motsvarigt forn-Sv. fa pur) är likväl eo jemförelsevis yngre form; Rask angifver derföre (Anvisn. till lsländ., s. 283) feSr (d. ä. feSur efter det vanl. uttalet) såsom tillhörande det äldsta och skaldiska språket, och af detta ord fås med art. fe$rinum. Härmed samstämmer också märkeligen den äldsta Sv. dat.; t. ex. VG. Lag. IV. 15. 13 f sep ur (’’faed pur"), dat., närmar sig redan något, men ännu mera i Gotl. Lag. k. 28 § 21, k. 20: 29 fepr. dat. sg. Märkligast är dock (k. 28: 24) formen fedir i st. f. fepir (i fall det ej är något fel)^ emedan det der befintliga i angifver rätta orsaken till det ursprungl. a'ets omljud till e (ae, ä) i rotstafvelsen: detta i skulle nl. just kunna vara det, som v. d. Gab. och Löbe (Goth. Gramm. s. 65) anse ligga inneslutet i r et och utgöra en dunkel qvarlefva af den Sanskritiska ri-vokalen! Är också detta i nu spårlöst försvunnet ur all Skandinavisk tunga, så är dock omljudet i fe Sr, fepr oss en säker borgen, att det lika säkert funnits i denna dat. som uti den lsl. och Sv. nom. pl. fe Sr, fäder, Got. fadrjus*). Runstenarne gifva, thy värr, ingen afgörande upplysning i detta fall, då på ingen ordet Capir förekommer i dat. sg. Af hvad nu blifvit upplyst,

*) För att visa Gotl. Lagens vackra öfverensstämmel$e med Got. i detta falJ, framställes sing. af ordet fader i bagge språken efter befintliga eller af säkra analogier antagliga former:

Got. nom. fadar Gotl. L. nom. fat>ir, k. 20: 3.

Man förgäte härvid icke, att det ligger minst 7-800 år mellan desta båda språk!

gen. fadrs dat. fadr

gen. faf>urs, k. 28: 14. dat. fef>r, k. 20: 29; fedir

acc. fadar

(fef>ir) k. 28: 24. acc. fat>ur, k. 20: 1.- kan nian sluta, att Åtminstone första stafvelsen faej- i ordet fa?J>urin är riktig Nästa stafv. -ur- hör oqkeå dit» och f®|>ur- utgör då (nl, on) man jfr. det både med Isl. fegr,, f©Bur, och med föSr, föBur) den äldre och rättare dat. sg. af faj>ir, hvilken kas. meningen ook*å här nödvändigt äskar. Sista stafv, -in kan då ej gerna vara något annat, än en del af den best. slutartik , hvilkens fullständiga form vore -inum, hvadan hela ordet ostympadt skulle varit faejurinum. Genom detta lång» ord skulle versen likväl fått en stafv. för mycket, qqH detta är kanske just orsaken till slutstympningen, Ville man åter antaga formen fejrinum (Ul. feftrinum, nyare fögurnum, för fö$urinum), så vore man med ens från alla svårigheter och finge ett på en gång språkrik«* tigt ord och som tillika passade in i versen. Till denna förändring skulle man ock så mycket mera kunna bafva en sorts rätt, som det just hörde till det forn-Nord. språkets art att i uttalet öfverhalka sådana mellanljud (särdeles när det var u) och att derföre också utesluta dem ur skriften. Dessutom hafve vi än i dag ett slikt ex. i Sv, uti den sammandr. pl. fädren, brödren, i $t. f. fäderne, bröderne, ett ex., som i detta fall är mycket talande.

allune; detta ord erbjuder ock många svårigheter. Till en början såg det nästan ut som skulle det vara otydbart, såvida man icke derfhed företoge en genomgripande förändring. Men den upplysning, som sedermera vanns, visar bäst huru försigtig man får vara vid gamla och svårtydda ords utdömande. Vid att bläddra i en Bibel (Bisk. G% Wallins uppl., Göteb. 1752 \ 8;o), påfanns nl. denna vers, Sal, Höga Visa k. 3 v. 7; ”Tu äst med al lone dägelig min kära; och ingen fläck är på tig”. Vid jemföring med Kon. Gustaf J:s "JBiblia -— tryckt i Vpsala 1541”, lästes detta ställe: ”Tu äst medh a I lon ne degheligh mijn kära, och ingen fleck är på tigh”. Ehuru jag icke träifat ordet mer än på detta enda ställe, utom iEr.-Visan*), sä Sr detta dock fullt tillräckligt för dess godlagande, halst språket ännu i dag eger qvar några andra dylika, efter samma grund utbildade ord, hvilka nedanföre skola nämnas. Allune, allon ne böra först upplösas uti allu-ne, allo-nne: den första delen är egentl. dat. sg. n., som städse i del äldre språket ensamt för sig brukades som ett adv., antingen med eller ulan utsatt prep., ja, brukas så än i dag; t. ex. i allo, Isl. i öllu, i allt, i alla afseenden, och ellipliskt uti lsl.

fat er öllu gott (för: a t öllu), det är i allt afseende godt, Sv. han blef med allo borta, d. ä. med allt, för alltid. Andeisen -nne, -ne är den best. slutart. för dat. sg. f., gl. Sv. -ne, nne (efter vokal), -ene, -enne (eft. konson.), Isl. -nni, -inni; men, märk väl, detta slags art. vidfogas i Isl. aldrig andra ord än substantiver. Denna i tvåfaldigt hänseende så hybrida bildning — att foga best. art. till ett adj. och bioda en fem. art. vid ett

neutr. -t- kan således icke gerna antagas hafva uppstått mer än på ett enda sätt; näml. sålunda, att den alltmer grumlade språkkänslan har kommit att följa en falsk analogi (och huru ofta har den icke gjort det!) och bildat detta allonne,' allunne, efter analogien med de ännu qvarlefvande fornformerna på ändalyktone, Isl. a t el. å endalyktu’nni, i den nattene, Isl. natt’inni el. not-tu'nni, och alltså oriktigt antagit ordets första del för

en dat. af ett från ett adj. härledt fem. subst. på -a. Att

*) Hr G. E. Klemming har dock nyligen gjort ännu ett fynd af detta ord, hvilket han vänskapligen meddelat. Uttrycket mäd allone förekommer nämligen uti nedanstående vers i Burei Auna Redux (enl. all sannolikhet tryckt 1642}:

Swen satten fram i fremre slam/

Han Mynden utöfwer Sunde/

Han haden i gård blef sielwer hans wård/

Han sytten bäste han kunde/

Til dess han blef mäd allone gof/

Och pröwader ömsalunda.antaga delta visserligen föga språkrätta sätt att gå till väga såsom hafvande egt rum här, synes emellertid vara det enda, som kan förklara uppkomsten af så besynnerliga orddaningar som de ännu i dag gängse adverbierna åtminstone, i förstone4), på sistone (jfr. på ändalyktone); härmed kan jemföras till-förene el. till-förrene. Dessa äro, som jag tror, de enda ad v. af detta slag, som ännu lefva i Svenskan, och hvilka alla

tyckas bildade af adjekti— verna (med best. art.) det minsta, första, sista (förre), hvilka blifvit tagna såsom subst. på -a, och hvaraf sål. i dat. blef o el. u.

lijk, lik (i st. f. liker, som ej tåldes af rimmet),

n.sg. m., är ett temligen dåligt rim till det följande fick

(ty det hjelper föga alt skrifva det fik); men dylika friheter äro icke ovanliga hos alla länders medeltida författare, t. ex. Rimkr. s. 71 r. 15 ”Som Hertug Erik the tijdenden fick) (til sik'*, m. fl.

VIII. 2. dugd, dugj), acc. sg. f. (styrdt af nim-ma), dygd, duglighet, god egenskap; men urbetydelsen var förmodligen egenskap i allmänhet, god eller ond, då ordet härledes från duga, Isl. duga, Got. dugan, eller af ett dcrtill hörande, nu förloradt, adj. *d u gr, *dugs, hvaraf ett Got. *dugi|>a, f., regelmätigt kan bildas, och motsvarande Isl. dygS» f-, liksom Got. diupipa (af diups) motsvarar Isl. dypt (af diupr), I). dybde, djup. Afledningsändelsen, som nu är -d, -t, Isl. -d, -t,

var således af forno -i|>a**), och det är just detta än-delsens gamla i, som under ett visst språkets utvecklings-

*) Denna ordbildning är dock så gammal, att jag funnit i fyrstunni uti Heims-Kringla (01. Hel. Saga) Stockh. uppl.,

11. s. 190, samt en gång i furstunni i samma Saga,

Fornm. Sög. IV. s. 202.

**) Ville man gå ännu längre tillbaka, så skulle det kanske kunna bevisas, att ändeisen i sjelfva verket är blott -f>a; men en så långväga undersökning skulle denna gång föra för vida-.skede har verkat det omljud i grundstafvelsens vokal (så vida den kan omljuda), som vi finne i nästan alla dylika afledda ord, t. ex. mängd af mång-, längd af lång, färd af fara, tyngd af (ang* foljd af följa, m. otal. fl. Då originalet hai' dugf icke dyg|>, så har jag trott mig böra låta det stå oförändradt, efter som rotvokalen i uräldsta tider icke led omljud af det efterföljande iet.

snielt, snisellt, ad v. (eg. neutr.), snällt, med snille, snabbt; se sniäller, str. I. 3:

ii imma, lära, inhemta (för-nimma), VG. Lag. nae-ma, Isl. nema, nam, nåmum, nu minn, Got. ni man, nam, nemum, nu mans; det Isl. nema styr, allt efter sina olika betydelser, både gen., dat. och acc., det sista när det betyder lära, discere.

VIII. 3. åtåf, tryckfel för utaf, prep., utaf, som konstrueras med dat. Formen åf för af skulle möjligen kunna vara äkta (ehuru då troligen dialektisk), enär denna prep., åtminstone nu, i flere landskap uttalas med å föra.

namn i, dat. sg. n. (styrdt af utaf), af namn, VG. Lag. namn, nampn, Gotl. L. namn, Run. *nafn (att sluta af namnet Nafni, m., Liljegr. N:o 1439), Isl. nafn, Got. namo (g. na mins), namn.

Da na mar k, n. sg. f., Danne-, Danmark, VG. Lag. Danmark, Dana-(holmber), Run. Tanmaurk, acc. (-markar, gen., -m?rku, dat.), se vidare härom Die-terich Runenwört. ss. 332, 333, Isl. Dan mörk, nom., acc. (-markar, -mörku). Om härledningen af Dan-, se Dan, str. VII. 4, och om -mark, se Dieter. anf. st. s. 332.

fick, fik, 3 sg. impf., fick, utaf få, fick, fingo, fången, VG. Lag. fa, fik el. fek, fangin, Gotl. L. fa, fic, Run. fa, fik, finku, 3 pl., Isl. få, fékk (d. ä. fjekk), fenginn, Got. fahan, faifah, fahans. Ehuru detta verb, när det betyder erhålla, i de flesta gamla qvarlefvor af Sv. språket oftast konstrueras med acc. (t. ex. VG. Lag. I. fiuuee B. 3: 1, ”havir han sannaen J>iuf fin-git”, Goll. L. k. 20: 39 ”oc far Jau barn”, Liljegr. Runurk. N:o 1953 [på kyrkodörrsr ingen i Delsbo] "ai ma Ju fa mik", N:o 20)9 ”Ja fik hun Airik'*)» så är dock bruket i Isl. att konstr. det med gen. så bestärndt, det man ej kan tveka att här antaga samma lag, hälst då det af det följande kommer att visas, alt särdeles orden orhåfwa sin nar omöjligen kunna fås till accusativer.

VIII. 4. fr ägd, frcegj, gen, sg. f., fräjd, rykte, ära; se vidare frägderu, str. II. 4. Man nödgas anse detta ord för gen. sg. (utan kasualänd.) på samma grund, som anförts vid ordet' bragd (str. I. 3), och bär är detta så mycket

sannolikare, som gen. ändå blifvit tillräckligen angifven genom de båda orden orhoefa sinn a.

orhåfwa. Detta ord är kanske det svåraste att tyda i hela Visan; ty om andra funnits, hvilkas ändelser^ utgjort rätt svåra stötestenar för tolkningen, så är här sjelfva ordets både stam och väsende och till följe deraf äfven ändeisen, nära nog en gåta. Något slags ursprungligt skriffel eller sednare tryckfel är bär således efter all anledning för handen. Men hvaruti beslår detta fel? Om man nu först försöker ändra sjelfva stammen, så passar icke ändeisen, och ändrar man den 6ednare, så blir icke den förre förklarligare derigenom. Man nödgas derföre att gifva sig in på den rena gissningens vida och osäkra område, på hvilket det är så lätt att gå vilse, emedan det subjektiva tycket der har ett så fritt spelrum. Annu mera ökas svårigheten genom det dithöriga pron. sin nar (som i sin nuvarande form är gen. sg. f.), hvilket naturligtvis måste stå i samma genus, num. och kas. som orhåfwa; men nu eger icke det gamla Nord. språket någon dylik ändelse på -a att uppvisa för denna kas. i samma num. och genus! Den bedömande, som kanske kommer att tycka den försökta förklaringen vara mindre tillfredsställande, må således hafva benäget öfverseende med det ofullkomliga deruti. — Hvad som vid denna utredning först bör göras, är att utdöma bokst. å, som (iföljd af det, som ofvanföre derorn blifvit nämndt vid ordet nåkorn, str. IV. 1) icke kan liafva tillhört tidens^ skriftspråk. I stället för detta å kan man tänka sig, att det bort stå ä, a eller o. Efter en ganska vidlyftig undersökning om detta ord, hvilken endast skulle vara tröt-' tande att här se upprepad, har jag dock slutligen sladnat vid den första af dessa bokstäfver, och antager således, att Sckrod. menat orhäfwa. Vidare är det klart, all ordet är sammansatt, näml. af or och h»fa, samt att det sed-nares stam är haef, hvartill roten åter kan vara hof eller haf (Isl. haf?), allt efter som man vill antaga att se ursprungligen har varit oe (oe) eller <b (ae), af hvilka det första här troligen är det rätta; och alltså blifver ordets form orhoefa. Men i och med del samma blir det nödvändigt att anse det för gen. pl. af en sing. orhoefi, neutr., eller troligare har det varit ett neutr. pl., som saknat sing., hvilket haft ungefärligen enahanda betydelse med Gotl. Lag., Isl. upphaf, n., upphof, ursprung, begynnelse. Något sådant ord och med denna betyd, kao jag visserligen icke uppvisa, men då det är bildadt i fullkomlig enlighet med flere liknande ord, och då dess bägge beståndsdelar eller elementer finnas i äldre och närskylda språk, så är det ju icke osannolikt, att ett sådant ord också kan hafva funnits, fastän man ännu icke lyckats

träffa det. Or är egentl. en prep., ur, VG. Lag. ur, or,

Isl. úr, or, ör, Gotl. L. yr, Gotl. ör, äur, Got. us och

(framför r) ur*), besläglad med Got. út, adv., ut, Isl.

út. I sammansättningar gifves derigenom betydelsen af ett kommande ur, härflytande från, eller i allmänhet af upprinnelse, upphof, ursprung, början, och ur är i denna ställning ofta synonymt med upp, t. ex. ursprung, upphof. Vid hoefi (af hof) ledes tanken på verberna häfva (hof,

*) Det är anmärkningsvärdt, att v. d. Gab. och Löbe uti Glossar. d. Goth. Sprache icke omnämna det Nord. úr vid detta ord, endast úty och att detta sista deremot alldeles saknas under det direkte motsvarande Got. ut.impf.) eller hafva. Del sednares a i grundslafvelsen går likväl i de flesta af medeltidens German, och Skand. språk % icke gerna öfver (ill o (såvida icke ordet håfvor [? ny-]

Isl. håfur, f. pl., nhT. Habe, skulle höra dit; men det kan lika lätt komma af häfva), ehuru Got. likväl har att uppvisa öfvergången haban, hafva, och ga-hobains, återhållsamhet, liksom dags -dogs. Den större sannolikheten bjuder för den skull att här antaga ordet komma af impf. i häfva, hof, häfven, VG. Lag. *haevia (haefs, pres.), Isl. hefia, hof, hafinn, Got. hafjan, hof, ha-fans. Visserligen har Gotl. Lag. (k. 1: 1) och Isl. upp-haf bildats af infinitivens ursprungl. a, men deremot hafve vi också exemplet af det Sv. upphof, som följer imperfek-tets vokal o. Eriks-Visans orhoefi, n. pl., skulle alltså motsvara ett förmodadt Isl. *orhoef i *) el. *urhoefi, samt ett Got. *ushobi (i pl. ushobja) hvilka skulle vara af-komlingar af ett Isl. *urhöf, n., och ett Got. *ushof, n. Den fullkomligaste analogi af ett sådant slags utbildning, från enstafviga neutr. till tvåstafviga med afledningsändel-sen -i, finnes såväl i Got. som Isl.; t. ex. Got. va urd, ord, och vaurdi (andavaurdi, nhT# Antwort), Isl. or$ och yrBi (fornyrBi, archaismer). Exempel på dylika orddaningar äro ytterligare: Isl. vit, n., vett, uviti, n., den som intet förstånd har, Got. un vi t i, n., vettlöshet; Isl. yrki, verk (yrke), Got. ga-vaurki, verk, yrke; Isl. sar, sår (jfr.

Got. sa i r, smärta), Isl. -sseri (i sam-mansättn.), sår; Isl. år, år, haII-aeri, svårt år. —Detta är den sannolikaste förmodan, hvartill jag kunnat komma

*) Bj. Hald. Lex. Isl. upptager verkligen ett Isl. orhoefi, ör-hoefi, n. pl., (jfr. Sig. Jors. S., i Fornm. Sög. II s. 122), med betyd, "uvejbare 0rkener,> och hänvisar på hoefi, n., (skott-) mål, hvilket han tyckes vilja skola betyda gräns, ehuru det likväl kommer af höf, måtta, hvaraf hoefr, aptus, och boefa, träffa målet. En annan tydning af öracfi, n. pl., öde, af aefi, aevi, f., är ej sannolik i anseende till olikbeten i genus. Man har äfven föreslagit läsarten or-bofi, or-öfi, jfr. or hof i, adv., hoflöst, omåttligert. Ordet är dunkelt.angående rätta beskaffenheten af detta svårbegripliga or-h å f w a.

sin nar är i sin nuvarande form gen. sg. f., en kas. och ett genus, som icke på något sätt här kunna fäs att passa, och det är derföre oundvikligt att anse ordet för ett skrif- eller tryckfel, som nödvändigt fordrar rättelse. Ses det först pä rimmet, så äskar redan det vokaliskt utljudande nimma äfven här ett vokaliskt utljud och hälst på a, vidare fordrar det korta i uti nimma äfven kort vok. med efterföljande dubbelkonsonant, och således sinna. Med konsonanternas fulla öfverensstämmelse togs det i medeltiden icke så strängt, blott vokalerna voro de samma, hvadan rimmen nimma) (sinna ansågos för ganska goda. Sinna är gen pl. n. af sinn, pron poss., och således just del, som (arfvas för det ofvan antagna orhœfa.

IX. 1. ga tu, 3 pl. impf., gitte, förmådde, fingo; jfr. ga t str. il. 2.

wära, væra, vara, VG. Lag. vara, væra, Gotl. L. wara, ipf. war, Isl. ver a, var, Got. visan, vas, Run. uar el. uas, impf.

frij, fri, nom. pl. m.,frie, fri', Isl. fri, Got. f re i s, jfr. frälst, str. III. 3. Denna enstafviga pl. var troligen bruklig i gamla tider, åtminstone återfinnes den ofta i Rimkrön., t. ex. s. 65 r. 32 "Vnge raske Hälade ok frij) (kompanij"; ja, äfven andra ord få i pl. utseende af sg., när rimtvång hjelper till, t. ex. s. 168 r. 21 "Nitton hans Riddare blifwo ther död)(nöd'\

IX. 2. ä, æ, ad v . alltid, städse, jemt, VG. L. e, ee, æ, a, Gotl. L. k. 19: 66 och i Guta-Sag. k. I: 14 e, Rimkr., Isl. æ, Got. aiv (uti suns-aiv), adv. el. egentl. acc. sg. af a i vs, m., Isl. ævi, f., Grek. aiwv,a€t9 Lat. ævum, tid.

skatta, v. akt., skatta, gifva skatt, Isl. skatta. Götha mannum, G {51 a man nu m; G 04 a, gen. pl. m., Götars, och mannum, dat. pl. m. (styrdt af skatta), män. — Denna rad kan svårligen fä någon mening,utan alt man tänker sig, att ga tu i föregående rad åf-ven bör gälla som verb för denna. Fulla meningen blif* ver då: peir gatu |>o eigh vaera fri^ en J>eir gatu ® skatta Göta mannum, d. ä. de fingo ej vara frie, men de fingo (måste) jemt skalta till Göta-männen. Detta är vis* ser ligen en stark ellips och derjemte måste ordet gatu användas i två något olika bemärkelser; men ordet eger dem bägge af ålder och bägge kunna uttryckas med fingo. hvilket i olika ställningar kan motsvara såväl förmådde som måste. —- Ett annat försök till tydning vore att anse Schroderi ä stå i st. f. prep. a, å, på (med betydelsen af i anseende till, jfr. rik på penningar), då ordet skatta blefve acc. pl. af Isl. skattr, m., skatt. Tolkningen blefve då: de fingo ej vara frie i anseende till (från) skatter till m. m. Men utom det, att det är ganska ovanligt att på detta sätt använda ordet på, så inträder derjemte den svårigheten, att man måste anse subst. skatta såsom det der skulle styra mannum i dat., en kraft, som visserligen tillkommer ett antal substantiver i Grekiskan, men icke, såvidt bekannt är, några slika ord uti något Germaniskt eller Nordiskt tungomål.

IX. 3. ädha, aej>a, adv., eller, eigh aepa, ej häller; Liljegr. Run. N:o 1468 ipa, Gotl. L. ej>a, Isl. eöa, Got. aiJ>J>au.

t ur du, turjju, 3 pl. impf., tordes, af töras, pres. törs; en annan, med detla ord befryndad form, hvilken e som oftast nyttjas i dagligt tal, är lör, pres., och torde, imp., men bägge med samma betydelse (likasom bör och borde, månne och månde i vissa tillfällen), t. ex. det tör el. torde nog gå bra, och detta uttycker sålunda en förhoppning, blandad med något tvifvel. Mot dessa ord svara: Got. daursan, pres. dars, daursum, impf.daur-sta, p. p. daursls, Gotl. törsa el. tårsä, törs eJ. tåss, törsti el. tåsstä, iörst el. tåsst. Den Gotl. formen står sål. mycket närmare källan, än den Sv., hvil-ken sista språkanden har oriktigt antagit för ett deponens, dertill föranledd af det radikala s, hvarmed pres. utljuder.

sk i ffta, skifta, v. akt., skifta, utbyta; ordet styrde i äldre språket städse dat. Isl. sk i pta, Gotl. L. k. 28: 4 *skip-ta, jfr. Guta-Sag. k. 1: 6 ”|>air skiptu sijan Gutlan-di”. Skifta vigh, skifta, utbyta hugg och slag, strida; egentl. borde det hafva stått vigh i, men dativ-ändelsens éfstympning beror på rimtvånget. — Skifta, sk i pta; tyckes vara ett freqvent. af skipa.

IX. 4. litit, nom. sg. n., litet af liten > Isl. Ii till, Ii t il, Ii t i t, VG. Lag. Ii til, Run. Ii til, Ii tel, Got. leitils; best. Isl. Ii tia, n., lilla, Sv. dial. litsla.

åff, tryckfel för aff el. af, prep. med dat., af, VG. och Gotl. Lag., Run., Isl., Got. af, fhT. aba, a b, Grek. an o, Lat. a b. — J)eim var litit af landum, dem var litet af länder el. de egde litet land.

X. I. t vi, Jvi, Jjr, ad v., thy, derföre; se detta ord, str. II. 4.

hugsi, 3 sg. pr. konj., ihogkomme; VG. Lag. och Gotländ. huxa (d. ä. hugsa), Isl. hyggja, hugsa, Got. hugjan (då j trol. gått öfver till s, j(r. Got. atjan, etsa), ett derivatum af Isl. huga, tänka, Gotl. Lag. *hu-ga (Guta-Sag. k. 1: 12 hug|>i, impf.), af IsL hugr, m., Got. hugs, hug, hog.

Dana, gen. pl. m., Daners; Isl. Danir, Daner, Danskar; jfr. Dan, str. VII. 4.

kunungi, tryckf. för kununger, nom. sg. m., konung; jfr. kun unge, str. I. 1.

X. 2. om, um, konj., om, här liktydigt med Lat. an, om, om icke. Detta ords härledning är dunkel, men det har troligen sitt ursprung från Isl. prep. um, forn-Isl. of, och det tyckes kunna sättas i fråga, huruvida icke just de Isl. formernas dubbelhet direkte hänvisa på ett ännu äldre Isl. umf, umb, eller om jcke dervaron af ett urgammalt f, b, p skulle kunna hafva gynnat en för-

vexlingvexling emellan två olika ord och deras öfvergång till-en och samma form um, om, i det nyare språket. Således skulle det Sv. om vara en förening af a) Isl. ef, konj. om (Got. jabai, fhT. ibu, ubi, upi, obe, nhT. ob, E. if), samt b) VG. Lag., Gotl. L., Run., Isl., Gotl., nhT. um, prep., om, omkring (fhT. umpi, umbi, Lat. amb-, am-, Grek* a^tqp-, afxipt).

thät, |>aet, nom. sg. n., det, VG. Lag. faet, Gotl. Lag., Run. *) fet, Isl. så, su, fat, Got. sa, so, f ala, pron. demonstr.

plichf, plikt, nom. sg. f., pligt, skyldighet. Ordet finnes ej uti Isl. och äfven i medeltids-Sv. är det sällsynt, så att jag endast en gång funnit det dithörande verbet i den yngre delen eller fortsättningen af den Större Rimkrön., Had. s. 152 r. 28 ”Huru swarlika the sik plich-tade ther”, samt i ett tillägg till VG. Lag. (IV: 12) p I i k t, straff. Ordet pligt, plikt, skulle kunna tänkas komma från ett möjligt (ehuru ej funnet) Got. *bi-ligan, fhT. *pi-ligan (nhT. *beiliegen), åligga, hvaraf regelmätigt kan bildas ett Got. *bi-lihts, adj., fhT. *pi-liht, sammandraget pliht (med subst. betydelse), åliggande. Ett sådant fhT. subst. har man, näml. pliht, f., nhT. Pflicht; jfr. öfvergången Got. mikil-fuhts, Isl, fykkju-mik-ill, tyckmycken, högmodig, Got. fuhtsaffugkjan (d. ä. funkjan), Isl. fykkja, tycka, mena.

X. 3. äwughum, dat. sg. m., evig, Liljegr. Run-urk. N:o 489 a i f i k r (? a i u i k r). Stammen i evig är troligen ev- med aflednings-ändelsen -ig9 gl. -ug, -ugr, -igr, och detta evy »v, hör till Got. aivs, m., tid; jfr. ä, str.

IX. 2.

rätt, raett, dat. sg. m. (styrdt af mefer), med bortkastad kasualänd., för raetti, rätt, rättighet; VG. Lag. raetter, Gotl. L. 60 § 1 retr, nom. sg. m., Isl.

*) På en Runsten af år 1449 i Lye kyrka på Gotland.réttr (d. ä. rjettr), subst. m. och adj., Gol. raihts, adj., fhT. reht. Utan kasualänd. i dat. finner man det

äfven i Rimkrön. s. 21 r. 6 ”Medh Kyrkiona raft”, li-

kasom s. 5 r 12 ’’medh mill Folck”, men åter s. 147 r. 25 **0k faar med Folcke goda häll”, och isynnerhet

ansågs sådant tillåtet om ändeisen, såsom bär, fanns ut-

satt hos adjektivet, t. ex. Rimkr. s. 117 r. 3 ”Ok worom ther saate med he lom hug’*. Likadant är ock här

förhållandet med det följande fulltaka sk sel.

fultaka, fulltaka, oböjl. adj., fullgodt el. fullgoda, gällande. Af dylika oböjliga adj. finnes en stor mängd i Isl. (jfr. Raskr Anvisn. till Isländ. s. 110), t. ex. fullaldra. fullåldrig, fullnuma, ful I-lärd, fullvita el. beilvita, som liar sitt fulla vett, draumstola (dröm- -stulen), som ej drömmer, m. fl.; flere sådana finnas äfven i Svenskan, som temligen nära öfverensstämma med de förut anförda, t. ex. helbregda, af vita, samt i Gotl. fä u landa, som har elak andedrägt, sm a-laga, något små, liten (till slaget), small-laga, smal-aktig. Härmed kunna ock jemföras de Sv. mångahanda, Isl. margra handa, tregge-kanda, Isl, J>rig-gia handa, gen. pl. f., samt laga i dessa talesätt: ett laga vittne, en laga syn, på ett prestebol skola finnas ”fem laga hus”; vidare gängse, tvehogse, m. fl. Det sed-nare ordet i detta slags sammansättningar tyckes ursprungligen hafva varit en gen. pl. af något subst. (ty att man stundom dertill tagit adj., synes hafva skett af en missförstådd likhet). Så skulle man t. ex. också nu kunna säga: en fullåra, en sjuttioåra man, om en, som är myndig, är 70 år, då åra tvifvelsutan, liksom det Isl. a ra, är gen. pl. Sammansättningens första del kan åter tagas af åtskilliga ordklasser. Ordet fulltaka (fulltaga), fullgod, hvilket jag ingenstädes sett, utom på detta ställe, är trol. sammansatt af adj. full och subst. tag (nl. den gla gen. pl. taga, taka): — VG. Lag. iulder, Gotl. Lag. k. 25 §

1 fult, sg. och k. 22 § 2 ful, pl. neutr., Isl. fullr,Gotl. fullar, Got. fulls; — VG. Lag., hl., Goll. tak, n., lag, utaf VG. Lag., Goll. L., Isl. taka, tok, Got. tekan, taitok, Lat. tango el. tago, tetigi, taga, tog.

skäl, skael, dat. n., ovisst om sg. el. pl. (ändel-sen afstympad, men borde varit antingen skael i el. skae-lum), skäl, VG. Lag. skiael, Gotl. Lag. schill, schiel (? scil), Isl. skil, alla pl. neutr.

X. 4. kunungi, dat. sg. m. af kununger, konung, skatt, acc. sg. m., skatt, VG. Lag. skatter, Gotl. L. scatt, acc., Isl. ska 11 r, Got. skatts, m., penning, mynt.

äghä. tryckf. för ägha, teg ha, v. akt. ega, (konstr. med inf.) skola; VG. Lag. aegha, agha, eigha, pres. a, 3 pl. aeghu, impf. att i, Gotl. L. a i ga, a, aigu, Run. *aika, a, aibu, ipf. ahti, a t i; Gotl. a i ga el. åga, aigdi, Isl. eiga, a, eigum, åtta, Got. aigan, aih, aigum, aihta. Ordet begagnades som elt hjelpverb, för att uttrycka en skyldighet, detta så väl i äldre tider som till en del ännu, l. ex. Isl. hann å at gera, han eger att göra el. skall göra.

gära, gaera, v. akt., göra, och i str. III. 3 gärdi, gaerji, 3 sg. impf., gjorde. Detta verb (kanske af samma rot som Lal. curo el. gero), visar sig under medeltiden under de mest vexlande former: VG. Lag. g dera, göra, giarae, impf. gör|>e, Gotl Lag. giera, gierji, Run. kira, kera, kara, kiara, kirva, kiarva, kaurva, gera, ga ra, m. fl., kirj>i, kiarji, k i or Ja, Gotl. gära, gärrdi, p. p. garrdur, Isl. gera, gera, göra. Vidare äro kanske härmed skylda: garfva, A. Sax. gearv i an, fhT. kar vi an, nhT. gärben; jfr. slull. karfva, nhT. kerben, A. Sax. ceorfan; m. fl.

X. 5. Omqvädet (jfr. str. I. 5) är i alla stroferna lika, utom deruti, att ordet Vaetalum, som finnes i de 9 första, i denna 10:de och sista är ulbytt emot ordet Dana-mull.Da na mull, da t. sg. f., Dana-mull, Danska jorden, landet. - För Dana- har förut blifvil redogjordt vid slr. VII. 4 och VIII. 3.

mull, f., mull, jord, D., Goll. muld, Isl. mold, Got. mulda, stoft, är trol. nårskyldi till mala, gl. impf. mol, Goll. mala, mol, Isl. mala, möl el. melja, malda och mjölva, mjölvaSa, Got. malvjan, malv-ida, mjöla sönder, krossa.

W ä t a I u m, FereL Vitalum, V ae t a 1 u m, tyckes vara dat. pl.; dessutom finnes Veta la, trol. gen. pl., uti Rimkrön. s. 4 r. 14 Wetala-hedh, s. 3 r. 12 Vitha-lahed. Att nu försöka bestämma formen för nom. pl. (ly ordet har trol. ej haft någon sing., liksom så många andra ortnamn i forntiden), torde blifva svårt, samt vara af föga gagn. Vsetalum tyckes hänvisa på ett ortnamn, men Veta la åter på ett folknamn, ehuru äfven exempel finnas på sådana af förra slaget, som stelnat i genitiver, t. ex. Uppsala, gen. pl. m. (förmodl. uppkommet af det myckna talet i forntiden om att ”fara til Uppsala” på tinget, af Uppsal ir, utan sing.), ett annat är Falun el. Falu, gen. sg. f. med el. utan best. art. Både Vaetalum och V set ala kunna i forntiden hafva egt en nom. pl. Vsetalir: Vaetala-hed kunde då betydt Vaetalers hed, Vaetalernes land, och Vaetalum kunde närmare afsett Harfdet, såsom t. ex. Ag^ir i Norge, dat. å ögSum, eller såsom ännu en mängd socken-och byanamn, särdeles i norra Sverige, t. ex. Bet gom, Vatt jom (? H vatt jom) i Tuna socken i Medelpad. Detta allt hindrar dock ej, att ju icke pl. också kunnat vara V se ta lar el. Voetalur. Det ofvan anförda har i förbigående blifvit nämndt om ordets form, utan allt anspråk på att

säga något afgörande, hvilket med de få dala, som egas, fast är omöjligt; ty af ett sådant ord kan nästan hvad som helst fås genom lingvistisk manipulation. Går man t. ex. så långt, att man anser ändeisen icke vara -um och utmärka dat. pl., utan -lum, så får manett ännu vidare fält för sitt ethymologiserande. Så Vere-lius9 i noterna till Hervarar Saga ss. 112, 113: — —< ’’Quamvis nulla veritati fraus fieret in vocabulo Vitaruin * quod paris, imo longe majoris anliquitatis est. Prima enim é Scandia in insulas Vitaslet deducta est colonia Vitarum, anspiciis Erici Gothorum regis, ejus nominis primi, juxta carmina vetusta.” (Här följa de 3 verserna, Sckroderi l:sta, 4:de och 6:te, se nedanf.; hvarefter han fortfar:) ”Carmina sunt plura, alibi commodius exponen-da; haec autem excerpta, quod de Viiarurn deductione in insulas Vitaslet monui, satis probant. Singulae strophae clauduntur hoc versu: Han var auk er fyrst i Vitalum (erdi. IIle erat primus qui in Vitarum terris aravit. Sed leviculum est mendum in fine diclionis Vitalum,, et le-gendum Vitalund. Terra Vi,tarum: prior enim terminatio nihil signiiicat. Varié autem nominantur insulae istae in veteribus Iibris; jam Vitaslet h. e. planities Vitarum; nunc Vitaheim, mansio Vilarum, & Vitaheid, h. e. inculta Vitarum, & Vitalaund,' h. e. terrae Vitamin.” Det är trol., att ett folk Viter, Vitar *), någongång i en grå forntid bebott någon del af del nuvarande Danmark, af hvilkas namn man har de af flere gamle historie- och króniko-skrifvare omtalade benämningarna Vita-slet, Vite — slett or, latiniserad gen. sg. (det sista nämner Stephanius in notis ad Saxon. Grammat. pag. 28, der dock ordet antages äf-ven kunna öfversättas med: ”Latam planitiem1’; —jfr. Ve-

*) Skulle icke folknamnet Vi tar kunna föranledt namnet på ön Wight (der Jutarne bosatte sig vid flyttningen år 449) och dess folk? Härom läses hos Bosworlh Anglo-Saxon Di-ction., Lond. 1838, und. ordet Io t as: ’'^a (449 e. Chr.) comon |>a menn of f)rim maegfrum [folkj Germanie of Eald-Seaxum, of Anglum of lo tum. Of lotum comon Cantware and Wihtware.” Det motsvar. stället i Alfreds öfvers. af Beda lyder: ”Of Ge a ta fruman [ursprung] syndon Cantware, and Wibtsaetan, |>aet is seo f>eod |>e Wiht pstl Ealond on-eardatS” [bebo]; — anf. st. s. XV. Detta Wibtware skulle motsvaras af ett Isi. Vittverjar el. Vitverjar!relius på anf. s(.), hvilkei dä »kulle betyda Vitarnes slätt el. slättland. Det blir dock häraf icke genast afgjordl, att namnet Vitar är detsamma som det Isl. Jo t ar, Jutar,

D. Jyder, ty till detta sednare är härledningen allt för klar. Detta jo-, ju hårdnar näml. allt mera till go-, gu-, ju längre man går tillbaka i tiden, — då det deremot borde öfvergå till vi-, v® efter den förra åsigten— och trol. hafva de gamJe Anglernes tunga, som så gerna försvagade ett ursprungligt g till gj och j, varit medverkande till öfvergången från Gotar, Gutar till Jotar, Jutar; åtminstone heta de beständigt på A. Sax. Geatas (hvil-ket väl i uttalet legat bra nära Giatas, Gjatas) och Eo-tas. Iotas el. Eotan *), äfven Gotan finnes. — En annan mening om ordet Vitalum, Vaelalum— för b vilken jag har att tacka Hr G. Stcphens —, som icke är utan sannolikhet, är att anse det vara en sammandragning af Vit-talurn, en Runoform för Isl. ViB-dalum el. Vi$a-da-lum. Betydelsen blefve då temligen klar, nämligen af Isl. vi$r, m., skog (ved), (hvilket i sednare tider öfvergått till ved, Uppländ. v ödd, E. wood, t. ex. Tiveden, Isl. pyviBr, E. Longwood), eller ock af Isl. viBr, adj., vid, och en af dessa sammansatta med Isl. dalr (dalum, dat. pl.; vi hafve ännu ”Dalarne", ”i Dalom”!), m., dal; således: skogsdalarne, eller ock: de vida, flacka, föga djupa dalarne, — namn, hvilka bä«;ge fordom ganska väl kunnat passa på vissa trakter af de Danska öarne eller Jutland. Slutligen finnes ännu ett annat skrifsätt upptecknadt för detta så formrika ord, som är något olika med de förut nämnda. ' Det förekommer i den Prosaiska Svenska eller den s. k. Messenii Chrönika (Script. Rer. Svec. I. 1. s. 240) i följande stycke: ’'En annar dyr wijs mestare som heet Ardan biscop [,Jordanes episcopus] sighr at första konungh j götalandom waar heet Erik. och then same eric konungh

*) Uti Beowulf omtalas äfven Geatas (Isl. Gautar), och der göras dessa och Eotnas till 2:ne folk. Jfr'. Paulsen i Nord. Tidskr. f. OIdk. I. s. 266, samt Bosworth anf. st.lotb altare först optaga och byggia tliz land som skane helhr Ok foro sidan j ihe öyar som Iher nest liggia och thogo (hem undher sigh som tha kallades Wetolade heedh. oc nw saelandh. mön. fiwn. och falslher.” De((a Vetolade hed kunde nog vara en förkortning af Vetalanda-hed el. Isl. *Vila-landa-hei$r (sednare heiSi), f., Vita-lan-dens hed, en benämning, som icke skulle vara opassande för det flacka hedlandet Jut-land, Isl. Jöt-land. Vidare kunde det till sist frågas, om icke något sammanhang skulle kunna tänkas mellan orden Vitalum, Vitala-, Vetolade-, Vita-hed och det gamla namnet på Jut-lands nordl. del: Vindil, Vendi I? — dettaordsgen.pl. borde dock vara Vend la, kanske äldre Vendala (?).

Sedan detta ytterligare blifvit anfördt om ordets form, och hvaraf man ser, huru osäkert allt är redan på detta område, så lär det ej häller löna mödan att ens gissnings-vis framkasta några vidare förslagsmeningar om sjelfva dess betydelse. Så mycket må dock vara tillåtet att tillägga, att det faller sig temligen svårt att biträda Geijers mening om detla ord, såsom den framställes i Svea Rikes Häfder, s. 108 Not. 8: ”Ve la la hed: ett slarfakligl uttal af Vitanahed, d. ä. Vilernas hed. Vitana är den gamla gen. pl. af Vilar*'. Man bör nämligen först ihogkomma, att Vi(a'na (el. eg. Vila'nna) väl är gen. pl., men med best. artik., och på delta sätt sammansattes aldrig i forntiden folkslags namn med landets, ulan städse utan best. arlik.; således icke Svianna-land, Gautanna-land, ulan Svia-land, Gauta-land. Man kunde visserligen invända, att A. Sax. isynnerhet, och äfven Isl., besitta en obest. gen. plur. på -ena, -na (t. ex. A. Sax. vitena gemot, de vises möte, och Isl. gum na, m., mäns, tungna, f., tungors), men denna tillhör en helt annan eller den ”svaga” deklinationen, efter hvilken de ”slarkt” deklinerande orden Gea t as (gen. Gea la) och Ga u lar (gen. Ga ut a) icke kunna hafva gått, och delta Gautar skulle ju motsvara Vitar, Jötar. Dertill kommer ännu, att en dyliköfvergång från n till /, som i Vela /a lill Vi(a/*a, raåtle vara högst sällsynt, om han ens någonsin funnits.

Tillägg.

Sedan allt det föregående af denna afhandling för fyra månader sedan var skrifvet och det första arket Iryckt, blef mig af Amanuensen vid K. Biblioth. i Stockholm G.

E. Klemming vänskapligen meddelad kännedomen om ett lilterärt fynd, som för närvarande ämne är af icke ringa interesse. Hr K. har nämligen varit lycklig nog att till ofvannämnda bibliothek förvärfva Elai Terseri*), hittills okända, svenska öfversättning af Joh. Magni Hist. de omn. Golhor. Sveonumque Regibus, hvaruti lill i ka förekommer en öfversällning på vers af hela Eriks-Visan. Denna märkeliga öfversältning är gjord alldeles oberoende af Schro-deri tryckta text, då hon lydligen blifvit fullbordad åtminstone nio år före denna. Härom vitlnar ojäfaktigt, all hon befinnes vara dedicerad (ill "Gustavum Adolphum Regni Sueciae h aer ed em et designatum reg em”, hvadan hon således icke kan vara yngre än år 1611, K. Carl d. IX:s dödsår. Af dessa omsiändigheler följer således, atl denna uppleckning af Eriks-Visan, ehuru visserligen endast en öfversättning, dock är den äldsta svenska, hvars ålder, åtm. närmningsvis, med gifna årtal kan bestämmas.

Liksom jag ofvanföre (s. 4) sökt ådagalägga, att icke den hos Schroderus införda fornsvenska Eriks-Visan är en

) Jfr. Warmhollz Bibi. Hist. Sv.-Goth. N:o 2498 (D. V ss. 43, 44): ,;P. Schen berg uti sin Utförl. Berättelse om Stångebro-Slag, Norrköp. 1733 in 4:o p. 11 anmärker, at det blifvit M. Elof Engelberti Terserus, Probst och Kvrkoh. i Lixan, af Hert. Carl pålagt, at på Svenska öfversätta Joh. Magni Historia, för hvilket han årligen, til en behagelig tid, skulle upbära af Biskopskulla Kyrko-herberge 48 T:or Spannemål;” — Dot är emellertid påtagligt, att del just är detta länge undangömda arbete, som ändteligen blifvit framhafdl ur mörkret.öfversättning af Joh. Magni latinska, ulan atl förhållandet snarare är det motsatta, — på samma sätt framstår det ock som gifvet, att den nu sist funna öfversättningen, den Terseriska (att jag må kalla den så), icke härrör från nyss omtalade Joh. Magni. Efter anställd jemförelse emellan alla dessa tre uppteckningar, blifver fastmera alldeles påtagligt, att Terserus, med förbigående af den latinska, endast följt det original, som man finner sednare vara , tryckt hos Schroderus, eller åtminstone en dermed ganska nära öfverensstämmande uppteckning. Del la förhållande kan icke undgå att ganska mycket bestyrka Schroderi trovärdighet i denna sak, samt taga honom i försvar mot den beskyllningen, atl han, förledd af en föga prisvärd svensk-hetsifver, år 1620 skulle hafva hopdiktat en fornsvensk öfversättning, hvilken han utgifvit för att vara originalet till den, af lika fåfängliga bevekelsegrunder och redan 80 år förut, af Joh. Magnus understuckna latinska öfversättningen. När den Terseriska försvenskningen sålunda bidrager till att borttaga den skugga, som i detta afseende kunnat kastas på dessa bägge den svenska historiens veteraner, så måste hennes upptäckande och framdragande i ljuset vara så mycket välkomnare och vigligare fur hvarje vän af Sveriges fornhäfder. I språkligt afseende är det likaledes icke ulan sitt inleresse att med den nysvenska öfversätln., som, ulan all velskap om den äldre, i detla lilla arbete blifvit försökl, jemföra den minst 237 år äldre gammalsvenska, som här nedanf. ordagrannt aflryckes):

*) Sedermera har Hr Klemming erhållit kännedom om ännu ett exemplar af Terseri öfversättning. Det finnes

sedan längre tid på Ka flås i Veslergötland; egaren Hr Frih. R. Essen har benäget meddelat en afskrift utaf Eriks-Visan. Den instämmer likväl så noga med den här meddelade, att dess särskilda aftryckande är öfverflödigt. Ett och annat ovigtigt ord är likväl ändradt el. liksom förbättradt, och stafnings-sättet tyckes vittna om en något sednare tid. Endast de märkligare afvikelserna i Kaflås-handskr. upptagas derföre i noterna till aftrycket af K. Bibhs hskr. af den Terseriska öfversättningen.Kriks-Visan.

Gammalsvensk Ofversättning från början af ij:de århundradet, af Elaus Ter serus> efter en handskrift, som förvaras på KBiblioth. i Stockholm•

1. Erich han war den förste Kong

1 Göthe landet t wijde AfF sinne och modh dhå war han from Som någon dher kunne rijde Så låther han först ergie vthi Juthland

2. Wanart och wrenske *) war hono leed

Den kunne han icke lyde **)

De spakom war han aldrig wred Ty monde han säller bliflfwe

3. Med lagom rådde han landett sitt

Sak löse tarfde ey q wijde Hin giorde han kärom frij och qwitt De wanne ***) finge ey bijde

4. Ey war i Danmark någon till

Som plogeí* monde wände Sitt Folck straxt denne Konüg mild Dogh vthan Konge dijtt sände

5. Vthi hans Ryke mången war

Som lag eij wille sköta Ty war han dhem försnill och snar Der från månde han dem stöte

6. Så sände han dem åth Juteland

Först beröyede de der bygge.

Och med den hoop så wijss en man Som dem skole •{•*) hålle trygge

*) Wrenske (vrängska), vrånghet. **)lyde, lida. ***) Wanne, trol. för wandé, af Isi. vandr, ond, elak. •£) vthan Konge, K hskr. utan Konga. Försnill står ant.

för: för snill, alltför klok, eller också kan det betyda:

ganska klok, försigtig. jHbiO Beröyede, K. hskr. beröij-de, började. *J**) Skole, skulle.7. Så wore de vnder rättare hand *)

I mange åhr fast klände. **)

Till thes Kong Himmel ***) den onde man Sin son Kong Dan dit sände

8. Han war sin Fader med allom Iijk

Hans dygd kunne han snart läre Aff sig då kaller han Danmarkz rijk Ded har af honom sin ähre

9. Dogh kunne han icke blifwe frij

Att skatte Göthe mannom Eij torde han heller fhöre krig Ty han hade lithet af landom

10. Ty skole dhe Konger i Danmark väl Besinne sin plicht och ähre At de med rätt och fulgod skäl De Swensköm skatt skole bäre Så låther han först ergie vthi Juthlandh.

När man sammanställer de båda öfversätlningarna — den gamla och den nya —, så inses det lätteligen, att de i det hela ganska oväsendtliga olikheterna allenast

kunna härröra från den skiljaktiga synpunkt, ur hvilken

arbetet blifvit företaget. Vid den gamla eftersträfvades

på en gång ledighet och så noggrann rimlikhet som möjligt, men denna sista har isynnerhet medfört åtskilliga afvikelser från urskriftens ord, ehuru föga från andan och meningen; — vid den nya har åter större afseende blifvit fästadt på en ordagrann motsvarighet, för hvilkens

uppnående både versfallets och rimmets strängbundenhet stundom blifvit uppoffrad. Att i den gamla öfversättnin-

*) Rättare, K. hskr. rättara, eg. gen. pl. m. af Isl. réttari,

hämnare, domare, T. Richter; vnder rättare hand, un-

der stränga domares välde. **) Klände (rimjemkning efter ^ sände), K. hskr. klämdhe, klämde, tryckte. ***) Kong Himmel, K. hskr. konungh Humel. *J«) Lithet af landom, K. hskr. inthet aff landom.gen orden Veetalum och Super-land återgifvits med' Jul hl and och Danmark, samt att Göta kunungi blifvit omskrifvet med de Swenskom, får väl tillskrif-vas (idehvarfvets föreställningssätt.

Utom Terseri och Schroderi öfversättn:ar af Joh. Magni Hist., lär det dessutom funnits åtm. 3:ne andra, och uti dessa borde man alltså äfven (om de alla återfunnos) kunna hoppas att få se Eriks-Visan. Meneden enda qvarvarande, uti hvilken hon förekommer, har Eriks-Visan blifvit behandlad på ett helt annat sätt. Dessa tre öfversältnin-gar hafva varit: — t) En, som blifvit gjord af Kon. Erik XIFf men som på sednare tider ingenstädes återfunnits. fVarmholtz anf. st. s. 43 innehåller härom: ”Uti Catal. Libr. c/ui in Hist. & Antiq. patrice sub imp. Ca-roli IX publicaXi sunt 25 berättas, at K. Erik XIV i sit Fängelse på Örbyhus förfärdigat en Svensk Uttolkning af Joh. Magni Hist. med några Latinske Verser öfver hvar Konung*). Detta Msct. hade Hert. Carl, efter åt Sveri-gep Konung, fåt om händer och förvarat; men det var sedermera kommit til Kon. i Pålen Bibliothek, derifrån R. R. Hr Claes Rålamb tog del med sig til Sverige, och skänkte det til Antiqvit. Collegium”; — 2) En öfversättn. af obekant hand (omkr. 1620), finnes på K. Bibi. i Stockh. med gammal signatur D. 11. Olyckligtvis saknas just sjelfva början, och sål. äfven Eriks-Visan; — 3) En särdeles fri öfversättn., hel och hållen på vers, af Jonas Pe.tri Ba-se, daterad 1586 och lillegnad Gustaf I:s Änka Catharina. Eriks-Visan tyckes här vara en sammandragen bearbetning af Mindre el. Lilla Rimkrönikans ord (jfr. s. 6 ofvanf.) och af den utförligare Schroderiska texten. Handskriften finnes i friherrl. Rålambska boksamlingen, är i 4:o och ut-

*) Då äfven Terseri öfversättning har Latinska verser för hvarje konung, utan att sådana finnas i originalet eller någon af de andra tolkningarna, skulle man nästan vara frestad att antaga, att Carl IX meddelat broderns försvenskning åt Ter-, serus, samt att således de Latinska verserna möjligen kunna vara ett den luinglige fångens verk.göres af 170 blad. Hr Klcmming har meddelat det dit-hörande stället:

Erick Göthe Såna Son Then: VI: Sw: konwg:

Ahrom trij hwndra Siw effter Noe flodh:

Och femtijo ther werlden medh stort armodh.

För gickz war thett iagh först konwngh reedh.

J Göt ha Landh tå bodde på wetalla heedh.

Jngen Man månde tå wetala heedh kalla.

Thesse här Landh och Öoijar alla.

Som ähr Möön och ther till Lålandh.

Fiwn Falslerboo (!) och helle Sielandh.

Och leflde än tå Sarwch godher madher.

Abraham Patriarchens fadher fadher.

Min största ijdh war ther på gifTwa acht.

Gudz frwchtan och dygdh skolle hollas widh macht. Men effter tå fwnness många i mit Rijke Frå dygdh till Laster som willä aff wijka.

Månde iagh then pack hoop frå migh drijfwa.

Och böödh them wthi wetala wthan konwngh bliffwa. Dock så att effter iagh them först bödh wptagha.

Bij (?thij) skwllä the skatta Göthom alla dagha Effter hwilket när iagh så hadhe pwrgerat.

Mit Landh och Gudz frwchtan ther medh formerat Skildes Jagh Åhrom Frå werldsens armodh Fijra hwndradh tiwgw fem effter Noe. Flodh.

På det att läsaren på ett ställe måtte få allt det vig-tigaste fullständigt samladt, som hör till Eriks-Visan, införes här sluteligen så väl: a) Verelii (jfr. s. 4) och b) Hadorphs (jfr. s. 5) fragmenter, som c) Joh. Magni latinska öfversättning *), hvarvid stroferna utmärkas med de numror, som de lika lydande hafva i Schrodeti urtext,

) Då syftemålet med denna afhandlings utgifvande till en del blifvit förändradt under den tid, som förflutit mellan första arkets och fortsättningens tryckning, och bvarigenom en större utförlighet och vidd ändock föranledts, så sker detta införande, ehuru motsatsen ofvanföre (s. 4) har blifvit yttrad.a) Fragment af Eriks-Visan

injördt af O L Vere lius i noterna till Her vav ar Saga,-Upsala 16*12; ss. 112> 113.

I. En Erikur fyrst i Konungur var I Gauta landinu vida,

1 bragd oc i hugi sniallr madr,

I vigi sua auk i fridi.

Han var auk er fyrst i Vitalum aerdi.

IV. Eig var i Vitalum nokorn til,

Er plugin mundi Jar vaenda,

Gautana ginstan Erekr mild poch utan Konunge utsendir.

Han var er fyrst i Vitalum aerdi.

VI. Sua sendi han J>em i sudurlannd Er fyrst }>ar byriadu bua,

Auk med Jeim margan sniallan man Er |>eim sky Ildi hallda i rua,

Han var auk er fyst i Vitalum aerdi.

b) Fragmeut af Eriks-Visan,

infordt i Scriptor. Rerum Svecicar.j /.* 1. 5. 240 not. d), efter Hadorphj som uppgifverj att dessa verser ännu pä den tiddn (år l6goy jfr. s. S ofvatif) söngos af allmogen i Vestergotland och Dalsland.

I. In Eriker fyrsti Konunger war I Götha landum widhu I bragd uk i hughd sniäller war l wighi swa uk j fridhi.

Han war uk er fyrst uthi Wätalum ärdi.

IV. i£ig war uthi wätalum nakom til Er plughin mundi ta waenda;

Götbana ginstan Eirikir mild Togh uthan Kununge utsundir.

Han war ukir [uk er] fyrst uthi Wätalum ärdi.c) Latinsk Óftrers&ttnlng

af Johannes Ma gnus uti Hist. de omnib. Gothor. Sueo-

nu ñique Regí bus y Romee MDLIUI; ss. 2Jj 2 8,

ERICUS.

I.(Primas in regnis Geticis coronan»

Regiam gessi, subiíqz Regis Munus, & mores colui sereno

Principe dignos.

II. Horrui quicquid furor aut libido Suasit, & nuil i grauis aul moleslus,

Sed probus, viuens (imui prseesse

More (yranni.

III. Legibus iustis populos gubernans Praefui: nullus pauor innocenteis Terruil: iudex procul est iniquus

Me duce pulsus.

IV. Danise regnum caruil colonis,

Doñee illius regionis agros Gotthicas gentes habitare iussi.

Sed sine Rege

V. Non erant pauci populi rebelles,

Quos metus legum metuit morar i Gotthica in (erra, vel habere sedeis Inter honestos.

VI. His ego pulsis procul in remotas Cimbricas térras, reliquis quietem Prsestiti firmam: nec erat timenda Turba nefanda.

VII. Iudices illis adhibens tributo

Subdidi iusto: nec erat potestas,

Qua iugo tali poterat resistí

Tempore multo,VIII. Donec Humelo Gothico tyranno,

Natus est Danus similis parenti:

Qui dedit nomen titulumque regni Gentibus i11is.

IX. Non lamen Danos potuil tributo Debito Gotlhis liberare, quorum Maximas vires meluebat ipse

Viribus impar.

X. Hinc satis iusta est ratio, coarctans Danicos Reges, quöd in omne tempus Gotthico Regi referant tributa,

Collaqz vsubdant.

Vidare har detta gamla qväde blifvit omtaladt af C. Lundius uti Zamolxis (Ups. 1687, 4:o), s. 44 , med dessa ord : ”Verba sunt pervetustarum membranarum numeris hunc in modum adstricta”, hvarefter IV:de str. finnes nästan ordagrannt aflryckt efter Schroderus, utan att denne likväl anföres. Derpå följer Joh. Magni motsvarande lat. öfvers. af denna strof, och detta med ordentligt anförande af källan.

I nyare tider omnämnes Eriks-Visan af Gei/er uti Sv. Rikes Häfder I. s. 113, såsom förr är nämndt, utaf Strinnholm uti Sv. Folkets Hist. I. s. 90, samt af A. A. Afzelius uti Sv. Folkets Sago-Häfder I. ss. 38—40. Hos bägge de förre hafva de af Ferelius i Herv. Saga införda 3:ne stroferna blifvit nära nog ordagrannt aftryckta (jfr. s. 62 ofvanf.), men hos den sist nämnde har endast första str. blifvit införd, också efter VereL, och derefter följer en något fri öfversättning af hela Visan på nyare svenska, ehuru med bibehållande af en mängd fornord och gammaldags böjningsändelser. — Sluteligen kan tilläggas, att uti den stora samling af Sv. Folkvisor och melodier, som Bibliothekarien vid Linköpings Gymnasium Hr L. Wicde skänkt till K. Vitt. Hist. o. Ant. Ak. i Stockh., äfven finnes ett af honom komponeradt förslag till melodi till den uråldriga Eriks-Visan.R&ttelser och Tlllåg|:

s. 5 r.

s. 14 och

s. 17 r. s. 22 r.

s. 26 r.

s. 27 r.

15 — står.' 1690 färdig-redigerad — läs.' 1690 lili mer

än hälften färdig-redigerad.

15, under ordet Eiriker, anföres namnet Euric, Ev-ric såsom hafvande tillhört en Vestgöla-konung (466 —484). Härtill kan läggas namnet på den siste Sveva-konungen i Spanien Eboric el. Euric (år 583), hvilken fulltonigare form ännu mer styrker det i texten gjorda påståendet, att namnet Erik måste förutsätta ett Gotiskt Aiva-reiks.

9 står.* le gg ja — läs.- leg g i a.

3 står.- styrdi’n, för styrdi han — läs.- styrf>i’n, för styri han.

16 efter ordet ”utsättas." tillfogas: Här föredrages dock

den regelrättare nom. nakur.

15 står.- (Jar — läs .• f> aer.F